

Наша СЛОВА

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года

№ 46 (1145) 13 ЛІСТАПАДА 2013 г.

ДЗЯДЫ - 2013

Шэсце ў Лошыцу

10 лістапада Кансерватыўна-Хрысціянская Партыя - БНФ наладзіла традыцыйнае шэсце ў Лошыцу. Акцыя была дазволена гарадскімі ўладамі. Лошыцкі Яр - урочышча, дзе органы НКУС у 1937-1941 гадах праводзілі масавыя расстрэлы. У нашы дні на тым месцы знаходзіцца гаражны кааператыв.

У акцыі прынялі ўдзел каля паўсотні чалавек. Удзельнікі неслі традыцыйныя транспаранты, бел-чырвона-белыя сцягі. Каля крыжа ў Лошыцкім Яры прайшоў мітынг. Валеры Буйвал зачытаў ліст ад старшыні КХП-БНФ Зянона Пазняка. Пазняк напісаў, што беларуская мова заўсёды з'яўлялася аб'ектам асаблівага пераследу з боку "расейскіх акупантаў". Ён падтрымаў нядаўнія выказванні Юрася Беленькага, пацвердзіў, што той назваў рэчы сваімі імёнамі. Пасля заканчэння мітынгу людзі ўсклалі кветкі і запалілі знічы.

Паводле радзей "Свабода".

190 гадоў з дня нараджэння Паўла Шпілеўскага

Павел Міхайлавіч ШПІЛЕЎСКІ (12.11.1823-29.10.1861) нарадзіўся ў в. Шыпілавічы Бабруйскага павета (цяпер Любанскі раён Менскай вобласці) ў сям'і святара. Вучыўся ў Менскай духоўнай семінары ў Слуцку (1837-1843), Пецябуржскай духоўнай акадэміі (1843-1847), якую закончыў са званнем кандыдата багаслоўя. Прызначаны выкладчыкам славеснасці ў Варшаўскую павятовую духоўную вучэльню. Праз пяць гадоў переехаў у Санкт-Пецярбург. Са снежня 1853 г. працаваў у Галоўным педагогічным інстытуце, а з красавіка 1855 г. - настаўнікам у школе пры экспедыцыі падрыхтоўкі дзяржаўных папер.

Літаратурную дзейнасць пачаў з 1846 г. Пад псеўданімам П. Драўлянскі выдаў артыкулы па беларускай міфалогіі ў "Журнале Міністэрства Народнага Просвешчэння". Выйшлі: гістарычная праца "Описание посольства

Льва Сапегі в Московію" (1850), у часопісе "Москвитянин" - "Исследование о вовулаках на основании белорусских поверий" (1853), у часопісе "Пантеон" - "Белоруссия в характеристических описаниях и фантастических сказках", у "Современнике" - "Путешествие по Полесью и Белорусскому краю" - праца, атрымаўшая найбольшую вядомасць і напісаная лепшым літаратурным стылем. Створана манаграфія "Белорусские пословицы", у 1857 г. - "Археологические находки" і "Дожинки, белорусский обычай. Сценическое представление". У часопісе "Иллюстрация" выдана шэсць "Западных очерков" (1858).

Працы пісьменніка напісаны літаратурным стылем, што абумоўлівае пастаянную і не памяншальную цікавасць да яго творчасці не толькі сярод прафесіяналаў, але і сярод аматараў. Важнае месца ў творах займае апісанне народнай паэзіі,

абраднасці і вераванняў.

У рукапісным адзеле бібліятэкі АН Санкт-Пецярбурга захоўваецца рукапіс ранняй навуковай працы - складзены ім слоўнік беларускай мовы "Короткая граматыка беларускай гаворкі".

Нядаўна ў рэдакцыйна-выдавецкай установе "Літаратура і мастацтва" выйшла кніга Паўла Шпілеўскага "Беларусь у абрадах і казках", перакладзеная на беларускую мову Аляксандрам Вашчанкам.

Вікіпедыя.

366 дзён з беларускай гісторыяй

Пакуль "кожны піша ўласны працяг" беларускай гісторыі сваімі сэнняшнімі ўчынкамі і дзеяннямі, кампанія "Будзьма беларусамі!" працягвае тыражаваць гісторыю ў штодзённае жыццё. "Крупны год з беларускай гісторыяй" - пад такой назвай быў выдадзены календар на 2014 год паводле аднайменнага анімацыйнага фільма. Кампанія "Будзьма беларусамі!" адмыслова абрала для стварэння календара высакосны год, каб усе ахвотныя змаглі прабыць з беларускай гісторыяй як мага даўжэй.

Календар працягвае добрую традыцыю "беларускае ў простых рэчах". Раней паводле мультфільма грамадскай кампаніяй была выкладзеная для вольнага доступу і выдадзеная лімітаваным тыражом маляванка для самых

маленькіх беларусаў "Будзьма беларусікамі!". Створаная рэжысёрам стужкі Юліяй Рудзіцкай з пераасэнсаванымі тэкстамі ад Лявона Вольскага, маляванка мела поспех сярод самай маладой аўдыторыі. І дарослымі гэта было заўважана. Праўда, выклікала гэта і незадаволенасць з іх боку, маўляў, "ну вось, дзеткам маляванку, а нам хоць бы календар які..." Пакідаць гэта без увагі - недаравальна, амаль крымінальна. Таму кампанія вырашыла парадаваць дарослых беларусаў якасным паліграфічным выданнем.

Адаптацыю кадраў

мультфільма для календара зрабіла Юлія Рудзіцкая, а вершы перапісаў пад календарны фармат Лявон Вольскі. Нагадаем, што анімацыйны фільм "Будзьма беларусамі!" стаў прызёрам шматлікіх конкурсаў і сабраў больш за мільён праглядаў на розных сэрвісах. Аўтары ідэі - Юлія Ляшкевіч і ГКК "Будзьма беларусамі!".

Пытайце календар у кнігарнях: Акадэмічна, Кнігарня пісьменніка, кнігарня "Ў", кнігарня Веды, Цэнтральная кнігарня, кнігарня "Кнігі і кніжкі", кніжная выстава на ВДНХ.

Будзьма беларусамі.

115 гадоў з дня нараджэння Вінцэнта Гадлеўскага

Вінцэнт ГАДЛЕЎСКІ (псеўданім В. Скаліманаўскі; 16 лістапада 1898 - 24 снежня 1942) - каталіцкі святар, грамадскі дзеяч, публіцыст.

Нарадзіўся ў вёсцы Шурычы (мяст. Поразава) Ваўкавыскага павету. Скончыў Віленскую каталіцкую духоўную семінарыю (1912) і Пецярбургскую каталіцкую духоўную акадэмію (1916). Адзін з першых пачаў служыць у касцёле па-беларуску.

У сакавіку 1917 года абраны ў Беларускі нацыянальны камітэт, удзельнік Усебеларускага з'езду 1917. У траўні 1917 удзельнічаў у 3'ездзе беларускага каталіцкага духавенства ў Менску, дзе выступіў

з прамовамі "Палітычна-нараднае акцыя каталіцкага духавенства на Беларусі" і "Стварэнне каталіцкай партыі". Пасля абвяшчэння БНР (сакавік 1918) уваходзіў у склад яе Рады. У 1921 выдаў беларускамоўныя казанні XIX стагоддзя.

Адзін з заснавальнікаў і лідараў Беларускай хрысціянскай дэмакратыі, рэдагаваў газету "Крыніца". Выкладаў у Нясвіжскай беларускай семінарыі. З 1924 пробашч касцёла ў мястэчку Жодзішкі Свянцянскага павету. У 1925 і 1927 арыштаваны польскімі ўладамі, у 1927 асуджаны на 2 гады турмы. З 1929 жыў у Вільні, у 1930 часткова пераклаў на беларускую мову Новы Заповіт (4 Евангеллі і Апостальскія дзеі) выдадзены адной кніжкай у Вільні ў 1939). Быў аўтарам падручніка "Гісторыя святая, або Біблейная Новага Закона" (1932). Выступіў з ініцыятывай стварэння Беларускага нацыянальнага фронту. Выдаваў газету "Беларускі фронт".

Ідэалогія Гадлеўскага - гэта беларускі кансерватызм, угрунтаваны на гістарычнай памяці, мове, культу-

ры, традыцыях. У ролі нацыянальнай эліты, здольнай скансаладваць і павесці за сабой нацыю, Гадлеўскі бачыў інтэлігенцыю.

З пачаткам II Сусветнай вайны пераехаў у Коўно, з чэрвеня 1940 у Варшаву. Заснаваў напрыканцы 1939 Беларускаю незалежніцкую партыю. У чэрвені 1941 увайшоў у створаны ў Берліне Беларуска нацыянальны цэнтр. З верасня 1941 у Менску. Неўзабаве Гадлеўскі пачаў крытыкаваць нямецкую палітыку ў дачыненні да беларускага народу. Быў арыштаваны нямецкай паліцыяй у Менску ў ноч на 24 снежня 1942. Неўзабаве закатаваны ў Трасцянец (пад Менскам).

Вікіпедыя.

ISSN 2073-7033

Леанід ЛЫЧ,

доктар гістарычных навук, прафесар

XV Міжнародны з'езд славістаў: погляд звонку

(Заканчэнне. Пачатак у
папярэдніх нумарах.)

***

Міжволі заўважаючы, як спрэс у нашым грамадскім жыцці на вялікую шкоду нацыянальнаму інтарэсу віруе руская мова, некаторыя выступы стараліся хоць адзін-два абзацы прысвяціць дадзенай праблеме, не лічычыся з тэмай свайго даклада. Ва ўсіх такіх выпадках заяўлялася, што выратаванне беларускай мовы ад вымірання - справа саміх беларусаў. З гэтым не паспрачаешся. Але паколькі дзяржава са сваім шырока разгалінаваным ідэалагічным апаратам свядома стараецца стаяць у баку ад вырашэння дадзенага пытання, імкнецца максімальна ўнесці ў яго блытаніну, у масе сваёй людзі як след не разумеюць, з чаго пачынаць, не выказваюць асаблівай актыўнасці ў вырашэнні праблемы. Справа магла б хоць трохі зрушыцца ў лепшы бок, калі б разам са шматлікімі праблемамі тэрэтычнага характару з'езд разгледзеў і крытэрыю моўную сітуацыю ў Беларусі, што было б на карысць не толькі ёй самой, але ўсёй славянскай этнічнай супольнасці дый самой славістыцы, якая па прызначэнні шэрагу аўтараў за апошнія гады стала не такой папулярнай у свеце, як раней.

Пахвальна, што на з'ездзе славістаў не змоўчалі, а з вялікай трывогай гаварылі пра характэрную сёння для ўсёй планеты Зямля тэндэнцыю масавага знікнення моў, бо беларускую мову, занесеную ЮНЕСКА ў Чырвоную Кнігу, такая бяда, напэўна ж, напаткае раней за ўсе славянскія. І недарэчна, што яе праглыне не сусветная глабалізацыя, а ўласная дзяржаўная палітыка русіфікацыі. У краіне такі велізарны штат палітыкаў, ідэолагаў, інтэлектуалаў, а вось аптымізаваць суадносіны афіцыйнага выкарыстання беларускай і рускай моў з тым, каб не даць загінуць першай (да чаго рукой падаць), ніхто не жадае. Ёсць нейкія спадзяванні, што мо за гэтую выратавальную акцыю яны возьмуцца пасля азнаямлення з такімі агучанымі на форуме намеснікам старшыні Прэзідыума Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, старшынём арганізацыйнага камітэта XV Міжнароднага з'езда славістаў Уладзімірам Гусаковым словамі (цытую па газеце "Союзное Вече" 28.VIII-4.IX.2013 г.): "...особую актуальность приобретают проблемы сохранения, поддержки и развития национальных языков и культуры (гэта якраз тое, што нашай дзяржавай невядома дзеля чыйго інтарэсу сістэмна ігнаруецца). ...По оценке ЮНЕСКО, из 6 тысяч языков мира примерно половина может в ближайшем времени исчезнуть навсегда. Мы не должны допустить, чтобы это произошло в славянском мире (падкрэслена мною. - Л.Л.). Не сумняваюся, што У. Гусакоў тут меў на ўвазе най-

перш за ўсё беларускую мову, бо аніводна са славянскіх моў не знаходзяцца ў такім катастрафічным стане, як наша.

Думаю, што на гэтую праблему так пачалі глядзець і многія ўдзельнікі з'езда ў выніку сваіх кантактаў з беларускімі калегамі, блукання па франтальна рускамоўных вуліцах Мінска, наведванняў яго ўстановаў і арганізацый. Утаіць суцэльную зрусіфікаванасць беларускай сталіцы было б немагчыма нават ад зусім недасведчаных у пытаннях мовы людзей, а гэта ж спецыялісты вышэйшай катэгорыі ў сферы філалагічнай навукі. І калі яны, прамаўляючы на з'ездзе, глыбока не раскрывалі гэтай праблеме, дык, відаць, толькі таму, што пакідалі яе самім беларусам, не хацелі закранаць палітычнага аспекту. Можа ніхто з замежных і прытым неславянскіх выступаўцаў так не наблізіўся да вострых праблем пачварнай моўнай сітуацыі ў Беларусі, як старшыня Германскага нацыянальнага камітэта славістаў Герт Гентшал, пра што будзе сказана трохі ніжэй. Увогуле мяне вельмі здзіўляе павялічвае стаўленне прагрэсіўных колаў нямецкага грамадства і найперш навукоўцаў да культурна-моўных праблем беларускага народа. У гады Першай сусветнай вайны на яго тэрыторыі нямецкай вайскавай і цывільнай адміністрацыі усталявалі акупацыйныя парадкі, што, аднак, не перашкодна адпаведным органам надаць беларускай мове статус афіцыйнай, пагадзіцца на адкрыццё школ і іншых устаноў адукацыі з беларускай мовай навучання. А гэтага ж прагрэсіўныя сілы нашага краю больш як 140 гадоў прасілі ва ўладаў братаў яму па духу славянскай Расіі. І ўсё марна. Ці вось другі прыклад. Улетку 1941 года Беларусь апынулася пад прыгнётам фашысцкіх акупантаў. На значнай частцы тэрыторыі яе стварэцца Генеральная акруга Беларусь на чале з гаўляйтэрам Вільгельмам Кубэ. Здавалася прыйшоў канец усякаму беларускаму нацыянальнаму жыццю. Не, такога не адбылося. Выходзяць не маляга накладу беларускамоўныя газеты, на роднай мове карэннага насельніцтва будуецца педагагічны працэс ва ўсіх тыпах навучальных устаноў. Носьбіт фашысцкай ідэалогіі В. Кубэ грунтоўна знаёміцца з літаратурай па гісторыі і культуры падначаленай яму акругі, вядзе на гэтую тэму частыя гаворкі з прадстаўнікамі беларускай інтэлігенцыі і глыбока пераконваецца ў тым, што гэтая зямля ёсць беларуская, а не руская, польская, украінская ці яшчэ якая-небудзь іншая. Праз год акупацыі Кубэ ў сваім артыкуле для "Беларускай газеты" заявіць такое: "Беларускую мову мы, немцы, ахоўваем і аякуемся ёю. Поле й хата, сямейнае жыццё, школа, царкоўная свабода, культура, тэатр, асвета й мастацтва ў беларускім характары (падкрэслена мною. - Л.Л.) - вось тая мэта, якую мы ставім пе-

рад "найбольш нязнаным народам Эўропы..." "Бальшавіцкая Расія руінуе, нацыяналістычная Вялікая-меччына будзе".

Дапускаю, што такое В. Кубэ заявіў у чыста прапагандысцкіх мэтах, і моцна жадаю, каб нешта падобнае - няхай сабе таксама ў такіх мэтах, але найлепш у стваральных, нацыянальна-адраджэнцкіх - прагучала б сёння з вуснаў, калі не першай, дык другой ці трэцяй паводле рангу палітычнай асобы. О, як тады магла б завіраваць нашае змізарнелае апошняе часам нацыянальнае жыццё! З'явілася б вялікая рэальная надзея выратаваць беларусаў ад рускай культурна-моўнай самаасміляцыі, да чаго так мэтанакіравана вядуць іх улады.

Нібыта ў працяг традыцый паважлівых дачыненняў немцаў да этнакультурнай самабытнасці беларускага народа Герт Гентшал так фармулюе перад славістамі свой погляд на гэтую праблему: "мая прысутнасць на з'ездзе... разам з цікавасцю да славістыкі, не ў апошняю чаргу звязана і з цікавасцю да беларускай мовы і літаратуры. Няхай на гэтай мове будзе сказана шмат важнага, у першую чаргу, для саміх беларусаў. І няхай беларуская мова і літаратура будуць адным са шматлікіх прыкладаў культурнай разнастайнасці, якой вылучаецца нашы стары еўрапейскі кантынент сярод іншых. Моўная разнастайнасць прыносіць карысць..." (цытавана па газеце "Звязда". 23 жніўня 2013 г.). Такія словы-пажаданні толькі вітаць трэба. Але ў сучасных умовах падобнае не рэальна з-за няспыннага працягу тутэйшымі чыноўнікамі палітыкі русіфікацыі. Трагічна, што ў апошнія гады шэрагі змаганцаў супраць гэтай злыбеды вельмі парадчэлі. Шмат сапраўдных волатаў беларускага нацыянальна-культурнага Адраджэння адышло ў невядомы свет ці занядужала, а адпаведнай замены ім няма.

***

Я бясконца рады, што на схіле свайго некароткага жыцця быў хоць знадворным сведкам такога гістарычнага падзеі, як XV Міжнародны з'езд славістаў. Моцна ўражаны маштабам падрыхтоўчай і ўсёй астатняй звязанай з ім працай, у чым яшчэ да пачатку форуму і ў час яго актыўны ўдзел бралі многія па сапраўднаму закладчыны гаротным лёсам беларускай мовы асобы. Не сумняваюся, што гэты з'езд зробіў нашу краіну яшчэ больш вядомай на планеце Зямля. Затое зусім не ўпэўнены, што ён хоць на адну ёту паспрыяе павысіць сацыяльную ролю беларускай мовы па аслугоўванні грамадскага жыцця, хоць на пяцьдзесят гадоў адтэрмінуе поўную русіфікацыю карэннага насельніцтва. Каб з'езд змог пазігчына паўплываць на захаванне яго нацыянальнай ідэнтычнасці, патрэбна было

запанаваць адпаведныя гэтым мэтам даклады, наладзіць працу секцыі. Што толькі не абмяркоўвалася на ім! А вось вынесці на парадак дня з'езда пытанні прамагматычнага парадку тыпу: "Майскі рэфэрэндум 1995 года і яго ўплыў на стан нацыянальна-культурнага жыцця краіны" альбо "Праблемы захавання этнакультурнай самабытнасці беларускага народа пры панаванні ў грамадскім жыцці яго краіны рускай мовы" і падобныя да іх пытанні, развязванне якіх цалкам залежыць ад улад, нашыя навукоўцы не адважыліся. І дарэмна, бо дапытлівых да ўсяго замежных славістаў і да прыездзе ў Мінск ведалі нямала чаго негатыўнага з практыкі дзяржаўнай культурна-моўнай палітыкі і яшчэ больш пераканаліся ў гэтым пасля наведання нашай сталіцы, амаль зусім не чуючы на яе вуліцах беларускай мовы.

Думаю, не памылюся ў сваім сцвярдзенні: нам у вельмі нязначнай ступені ўдалося выкарыстаць у нацыянальных інтэлектуальных патэнцыялах XV Міжнароднага з'езда славістаў. Вінаватыя ў гэтым не навукоўцы, а самае высокае палітычнае кіраўніцтва Рэспублікі Беларусь. Улічваючы страшэнны заняпад беларускай мовы з-за свядомага выключэння яе з усіх сфер грамадскай дзейнасці чалавека, чаго ніяк не пачынаць пакадзіць надалей, яно, яшчэ раз падкрэсліваю, проста абавязана была запрасіць да сябе на дзелавую размову хоць старшыню нацыянальных камітэтаў славістаў краін-удзельніц для грунтоўнага абмеркавання шляхоў карэннага паляпшэння ў нас моўнай сітуацыі, бо аічынныя ж навукоўцы да гэтага часу не выпрацавалі (а можа, ім ніхто не прапанаваў?) адпаведнай канцэпцыі і не азнаёмлілі з ёю ўлады. Калі кіраўніцтва краіны не наладзіла такой сустрэчы, дык гэта дае важкія падставы меркаваць пра адсутнасць у яго нават самага элементарнага жадання змяніць несправядлівыя, проста каланіяльныя суадносіны афіцыйнага выкарыстання беларускай і рускай моў, што ўжо не адзін год, як зрабіла першую амаль зусім не запатрабаванай у грамадстве. Што ў сацыялістычным плане XV Міжнародны з'езд славістаў наўрад ці паўплывае ў лепшы бок на моўную сітуацыю ў нас, дае вялікія падставы сцвярджаць такі недарэчны факт: калі 1 верасня ў Быхаве грамадскае краіны ў чарговы раз адзначала Дзень беларускага пісьменства, як на здзек, упершыню ў нашай практыцы афіцыйная частка такога свята прайшла па-руску, за што трэба дзякаваць найперш старшыні Магілёўскага аблвыканкама Пятру Рудніку і міністру культуры Беларусі Барысу Святлову. Як бачым, генератар русіфікацыі ні на хвіліну не дапускае збоў ў сваёй працы па руінаванні нацыянальнага жыцця ўяўна суверэннай Рэспублікі Беларусь.

Павел Сцяцко

Мовазнаўчы досвед

Пра куртатыя
словы-калекі

У рубрыцы "Календар памятных датаў і юбілейных дзён на 2013 год" чытаем: "12 жніўня - 120 гадоў з дня нараджэння Аляксандра Ружанцова (1893 - 1966), руска-, літоўска-, англамоўнага паэта, перакладчыка, мастака, гісторыка, бібліяграфіка. Жыў у ЗША".

Спыняючы увагу вылучаныя словы. Першыя два зразумелыя: руска (моўны), літоўска (моўны), а вось трэцяе англамоўны (паэт). Як тут дайсці да яго сэнсу. З формы "англамоўны" вынікае, што паэт пісаў на мове англаў?? Але ж ёсць мова англійская і пераклады з іншых моваў на англійскую. Бярэм у рукі кніжку "Англійска-беларуска-рускі слоўнік". Пад агульнай рэдакцыяй канд. філал. навук Т.М. Сушы, канд. філал. навук А.К. Шучкі, з удзелам доктара навук П. Дж. Мэя (Мінск: Беларуская Энцыклапедыя, 2004). У прадмове чытаем: "Другое выданне "Англійска-беларуска-рускага слоўніка", падрыхтаванага аўтарскім калектывам з удзелам доктара навук П. Дж. Мэя (Вялікабрытанія) у Навукова-метадычным Цэнтры "Слоўнік Мінскага дзяржаўнага лінгвістычнага ўніверсітэта ... У слоўнік уключаныя найбольш ужывальныя словы і словаслучэнні сучаснай англійскай мовы".

Дык адкуль гэтае куртатае "англамоўны"? Такія "ацаробкі", відаць, з амерыканскага варыянта англійскай мовы, дзе словы прамагматычна "абцярэбляюцца" да голага камя, пазбаўляюцца ўсіх галінаў жывога слова, - застаецца толькі карань. Параўнаем, да прыкладу, як перадаюцца славянскія неаднаскладовыя (вытворныя) словы. Прозвішча прэзідэнта СССР М. Гарбачова пісалася ў славянскім друку Горбі (Горби), дзе захавалася толькі карань слова (Горб-ач-ов). У беларускай і іншых славянскіх мовах, напрыклад, з каранем горб- бытуюць дзесятыкі прозвішчаў: Горб, Горбік, Горбач і Гарбач, Гарбачоў, Гарбачык, Гарбачэня, Гарбачовіч і Гарбачэвіч, Гарбачэўскі, Гарбэня, Гарбук, Гарбуль, Гарбуленя, Гарбулёў, Гарбульчык, Гарбулевіч, Гарбаты, Гарбанос, Гарбаносаў, Гарбачынскі і шмат іншых.

Кожны з такіх антрапонаімаў мае пэўны арэал бытавання і адметную семантыку, якая перадаецца словаўтваральнымі фармантамі. Так, утварэнні з -ік/-ык маюць семантыку "нашчадак" (сын, продка, дзіця і інш.) і пашырэння на захадзе Беларусі (Гарадзеншчына): Горбік, Гарбачык, як і Лукашык, Сідорык. Блізкія да згаданых антрапонаімы на -еня/-эня, часта ў названым арэале: Гарбэня, Гарбачэня; як і Адамея, Фядзэня. Прозвішчы з -ук/-юк уласцівыя поўдню Беларусі (Берасцейшчына): Гарбук, Гарбачук; як і Клімук, Фядук. Утварэнні з фармантамі

-овіч/-авіч/-эвіч маюць антрапонаічную семантыку "бацька-імёнак": Гарбачэвіч і Гарбачэвіч "сын асобы з прозвішчам Гарбач". Вытворы (дэрываты) на -аўскі / -оўскі / -ёўскі / -эўскі здатныя выражаць дваюкую семантыку: а) лакальную - абазначаюць мясціну, адкуль родам чалавек ці месца яго жыцця: Гарбачэўскі з паселішча Гарбачы; ці як прэстыжнае, шляхетнае ад Гарбач; як і Ліс - Лісоўскі, Камар - Камароўскі.

Ці ёсць патрэба ў змяненні шматстайнасці антрапонаімаў нейкім адным "прамагматычным" прозвішчам? Зразумела, не. Колькі лінгвістычных нюансаў страціла б мова, пазбыўшыся словаўтваральных фармантаў!

І сярод апелятыўнай лексікі "куртатыя" (абсцэны, ацярэбленыя) словы робяць маўленне невыразным, нярэдка незразумелым: чытачу цяжка ці ўвогуле немагчыма адэкватна зразумець сэнс напісанага. На жаль, у друку чытач сустракаецца з падобнымі лінгвістычнымі рэбусамі. Напрыклад, у абвестках ВНУ пра спецыялізацыю (спецыялізацыю) на факультэтах (аддзяленнях) замежных моваў: "рамана-германская спецыяльнасць (спецыялізацыя), франка-германская ...". У абітурыентаў, іх бацькоў найперш узнікае ўяўленне пра германскую філалогію для нейкіх "раманаў" і "франкаў", а прэзідэнтам на месца ў вышэйшай навучальнай установе хочацца мець рамана-германскую ці французка-германскую спецыяльнасць (спецыялізацыю).

Такія і падобныя лінгварэбусы сустракаюцца, на жаль, і на старонках рэспубліканскіх часопісаў, напрыклад, у тэкстах пад фота аўтараў, чые творы друкуе часопіс ("Маладосць"). Бачым зрэдку і на шыльдах кабінетаў на факультэтах (аддзяленнях), дзе вывучаюцца замежныя мовы. Да прыкладу, "Кафедра рамана-германскай філалогіі". Хоць у складзе гэтай кафедры спецыялісты ў галіне раманскай і германскай філалогіі.

Тэрміны-найменні павінны мець выразную матываванасць семантыкі. Лінгварэбусныя найменні нагадваюць прыведзеную вышэй прамагматычную амерыканскую "формулу Горбі".

Безматывацыйныя, куртатыя словы, на вялікі жаль, сустракаюцца і ў "салідных" кнігах. Напрыклад, у вядомым выданні "Бібліяграфічным слоўніку" 2010 года выдання: "Гісторыка-культурны часопіс "Свіцязь" друкаваў матэрыялы па гісторыі культуры Гродзеншчыны і культуры беларускага памежжя". Часопіс, як бачым, змяшчаў матэрыялы па гісторыі культуры, дык чаму не даць натуральную назву "гістарычна-культурны" (часопіс); куртатае "гісторыка-культурны" - гэта пра гісторыкаў, але ніякай тут гаворкі пра іх няма. Дарэчы, далей у тэксце выкарыстана натуральная форма тэрміна: "Маняграфія. Гродна. Гістарычна-эканамічны нарыс".

Пра пытанне дашкольнага навучання на беларускай мове

Грамадскае аб'яднанне
"Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны"
220034, г. Мінск вул. Румянцова, 13, тэл. 284-85-11, разліковы рахунак
№ 3015741233011 у аддз. №539 ААТ "Белінвестбанк", г. Мінска, код 739

30 верасня 2013 г. № 74

Сп. М.А. Ладуцьку,
старшыні Мінскага гарвыканкама
пр. Незалежнасці, 8
220030, г. Мінск

Аб дзяржаўнай беларускай мове
ў сістэме дашкольнага навучання

Паважаны Мікалай Аляксандравіч!

24 верасня ў сядзібе ГА "Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны" адбыўся круглы стол, які быў прысвечаны пытанню дашкольнага навучання на беларускай мове.

Па яго выніках былі выказаны наступныя прапановы, якія мы адрасуем у праўленню адукацыі Мінгарвыканкама. Удзельнікі круглага стала прапануюць:

1. Вызначыць у кожным раёне г. Мінска дзіцячы садок (у спальным раёне - найперш), дзе могуць быць створаны групы з беларускай мовай выхавання і навучання.
2. Змясціць інфармацыю па-беларуску пра наяўнасць беларускамоўных груп і дзіцячых садкоў на стэндах у раённых упраўленнях адукацыі і ў інтэрнэце, а таксама на сайце Мінгарвыканкама і ў газеце "Вячэрні Мінск".
3. Падчас прыняцця заяў у бацькоў аб пастаноўвы на ўлік для атрымання месца ў дзіцячым садку абавязкова запытвацца і пазначаць мову выхавання.
4. У новых мікрараёнах адразу клапаціцца пра стварэнне беларускамоўных дзіцячых дашкольных устаноў.
5. У педагагічных каледжах улічыць наяўныя праблемы падрыхтоўкі выхавальнікаў, а таксама звярнуць увагу на распрацоўку сучасных метадычных дапаможнікаў для дашкольных устаноў з беларускай мовай навучання і выхавання.

З павагай,
старшыня ТБМ

А. Трусаў.

МІНСКІ ГАРАДСКІ
ВЫКАНАЎЧЫ КАМІТЭТ
КАМІТЭТ ПА АДУКАЦЫЮ

вул. Цімірязева, 9А, 220004, г. Мінск
Тэл.: (017) 224 10 30, тэл./факс: 228 01 13
e-mail: komitet@minsk.edu.by
р/р 3604740410015 ААТ «Белінвестбанк», код 739
УНН 100050764 АКТПА 055465255

17.10.2013 № 6-05/УН-917

На № _____ ад _____

МІНСКИЙ ГОРОДСКОЙ
ИСПОЛНИТЕЛЬНЫЙ КОМИТЕТ
КОМИТЕТ ПО ОБРАЗОВАНИЮ

ул. Тимирязева, 9А, 220004, г. Минск
Тел.: (017) 224 10 30, тел./факс: 228 01 13
e-mail: komitet@minsk.edu.by
р/р 3604740410015 ОАО «Белінвестбанк», код 739
УНН 100050764 ОКТПО 055465255

Грамадскае аб'яднанне
"Таварыства беларускай мовы
імя Францішка Скарыны"

Аб разглядзе звароту

Камітэт па адукацыі Мінгарвыканкама разгледзеў Ваш зварот і паведамляе наступнае.

Навучанне і выхаванне ва ўстановах дашкольнай адукацыі Рэспублікі Беларусь ажыццяўляецца на беларускай і рускай мовах. Асноўная мова навучання вызначаецца яго заснавальнікам з улікам пажадання законных прадстаўнікоў выхаванцаў.

У кожным раёне г. Мінска створаны беларускамоўныя групы. У гэты час ва ўстановах дашкольнай адукацыі функцыянуюць 128 груп з беларускай мовай выхавання і навучання, працуюць два беларускамоўныя дзіцячыя садкі.

Інфармацыя пра наяўнасць беларускамоўных груп і дзіцячых садкоў размешчана на стэндах і сайтах раённых упраўленняў адукацыі, спорту і турызму.

Пры пастаноўцы на ўлік для атрымання месца ў дзіцячым садзе спецыялістам рэкамендавана пазначаць мову выхавання з улікам пажадання законных прадстаўнікоў.

Пытанне распрацоўкі сучасных метадычных дапаможнікаў для дашкольных устаноў з беларускай мовай навучання і выхавання не знаходзіцца ў кампетэнцыі камітэта па адукацыі Мінгарвыканкама.

Старшыня

М.У. Мірончык.

"Лучынка" - новая кніга для сямейнага чытання ад аўтараў "Азбукоўніка і лічылка"

Новае выданне паступіць у продаж у бліжэйшыя дні. Год таму ў выдавецтве "Мастацкая літаратура" выйшла чытанка для дзяцей "Азбукоўнік і лічылка", укладзеная Зосяй Куставай і аформленая мастаком Уладзімірам Пашчасцевым.

Тую кнігу раскупілі вока-мгненна. З 2000 асобнікаў у кнігарні трапіла ўсяго 150, усё астатняе замовілі бібліятэкі.

І вось цяпер чытачам прапануецца новая кніга "Лучынка". Выданне прызначанае для сямейнага чытання. Укладальнік кнігі - Зося Кустава, аўтар ідэі - Валянціна Салаўёва. Асобнай увагі заслугоўвае Мая Пракаповіч - мастак-ілюстратар.

- Маладая таленавітая мастачка Мая Пракаповіч здолела дакладна перакласці на мову выяўленчага мастацтва ідэі выказаныя моваю словаў, - кажа ўкладальнік кнігі. - Філасофскае, сімвалічнае і індывідуальнае ўспрыняцце мастаком-ілюстратарам свету насычае і расквечвае тэксты, стварае атмасферу лёгкай нязмушанай гутаркі паміж творам і малюнкам, дзе, разам з тым,

чутно поўнае суладдзе суразмоўцаў. Тонкі каларыт расквечвае закладзеную мэту асветы і выкрывае бясконцаць новых адценняў святла лучынка, дзе адной высакароднай ідэяй прасякнута кожная старонка кнігі.

Чаму "Лучынка"?

Новая кніга не выпадкова атрымала назву "Лучынка". Вось што пра яе паходжанне расказваюць яе стваральнікі.

- "Лучынка" (ад слова лучына) - доўгая, сухая, зазвычай сасновая з прыемным смаленым пахам дранка, якой даўней асвятлялі сялянскія хааты. Слова "лучынка" звязана з прыродай, з чалавекам, з яго побытам, жытлом, якая сваім таямнічым казачным святлом яна рабіла ўтульнай.

Раней пры лучыне выконвалі разнастайную працу, святкавалі, спраўлялі вяселлі, сумавалі, чыталі. Яе чарадзейнае святло заварожвала, трымала ля сябе магічнай сілай жывога агню.

Для каго "Лучынка"?

Сённяшняя чытанка "Лучынка" - гэта індывідуальная самастойная школка-вучэльня па авалодванні вуснай роднай мовай, умоўна кажучы - школка для малых і вучэльня для дарослых.

Аўтары ўпэўнены, што казачнае ўвасабленне жывога агню школкі-вучэльні "Лучынка" асвеціць далейшы шлях усім, хто далучыцца да вывучэння і больш глыбокага ўспрымання роднай мовы праз слова, словазлучэнне, сказ і тэкст.

Наклад новай кнігі складзе 2500 асобнікаў, у бліжэйшыя дні "Лучынка" з'явіцца ў продажы па кнігарнях Беларусі - 250 экзэмпляраў замовіла БелКніга.

Прэс-служба СБП.

AAU ANGLO AMERICAN UNIVERSITY

Першы крок да тваёй глабальнай кар'еры

- Бізнес-адміністраванне
- Гуманітарныя навукі
- Міжнародныя адносіны
- Журналістыка

www.aau.edu

Англа-Амерыканскі Універсітэт, Чэшская Рэспубліка, Прага

НА МОЙ "ДОБРЫ ДЗЕНЬ!" КАЖУЦЬ МНЕ: "ЗДРАСЦЕ..."

Помніцца з маленства... Калі нядзельным днём дома не было пільнай працы, да нас прыходзіў з зусім блізкай суседняй вёскі бабулін брат Піліп (я і мае меншыя браты ды сястрычка звалі яго "дзед Піліп"). Ён амаль заўсёды прыносіў нам слоік мёду (у яго вадзіліся пчолы) ці яшчэ які гасцінчык. Адчыніўшы дзверы, ён вітаўся: "Добры дзень у хату!" Бывала, што бабуля Арына вярталася з панадворка і, убачыўшы брата, казала яму: "Добры дзень табе, Піліп!"

Гэтак жа віталіся адзін з адным пры сустрэчы і ўсе вяскоўцы. Многія мужчыны, рукаючыся, нярэдка гаварылі адзін другому: "Здароў!" І ў літаратуры гэта адлюстравана. Напрыклад, у "Пінскай шляхце" В. Дуніна-Марцінкевіча Куторга кажа: "Дзень добры, пані Пратасавіцкі!" Або ў "Раданіцы" А. Кудраўца: "Добры дзень у хату!" Ці ў апавяданні М. Лынькова "Андрэй Лятун": "Антон лезе на прыступкі і кажа "дзень добры"; "Здароў, дзядзька Андрэй..." Або ў байцы К. Крапівы "Докрэт": "Здароў, Максім! Забыўся, брат, на нас зусім".

Такія прывітальныя звароты былі ў Беларусі на працягу стагоддзяў. І ў XIX ст., калі нашы землі сталі часткай царскай Расіі, той жа "добры дзень" быў, як пісаў І. І. Насовіч, традыцыйным, прывычным вітальным зваротам. У тых часы, як засведчыў Насовіч ва "Успамінах майго жыцця" па-беларуску размаўлялі чыноўнікі, настаўнікі, мясцоўныя яўрэі, прадстаўнікі ўсіх сааслоўяў: "Наогул усе мяшчане і рамеснікі гаварылі па-беларуску, апроча асоб не беларускага паходжання. Аканомы ж і прыказчыкі... абавязкова павінны з беларускімі мужычкамі размаўляць па-беларуску. Нават самі памешчыкі, асабліва беларускага паходжання, любяць паміж сабой гаварыць па-беларуску". І гэта не глядзячы на тое, што генерал-губернатар Мураўёў ("Вешальнік") пасля задушэння паўстання 1863-1864 г. забіў такую ўстаноўку: "У Паўночна-Заходнім краі так званую беларускую мову неабходна звесці на нішто. Бо, калі гэтага не зрабіць, яна пастаянна будзе інспіраваць думку аб асобным беларускім народзе і аб праве гэтага народа на этнічную самастойнасць і нацыянальна-дзяржаўную суверэннасць, чаго дапусціць нельга".

Характэрна, што ўсё ж яшчэ і ў 1897 годзе, паводле ўсерасійскага перапісу, 73 % жыхароў Паўночна-Заходняга краю назвалі сваёй роднай мовай беларускую.

Вернемся да выключнікавага выразу "Добры дзень!" Сёння, калі я, напрыклад, сустрэўшыся са знаёмымі ў пад'ездзе нашага дзевяціпавярховага дома, скажу ім: "Добры дзень!", звычайна чую ў

адказ: "Здрасце" або "Здрастуйце". Гэтае "здрасце" мне ледзь не заўсёды рэжа вуха і як бы прыніжае мяне. Адкуль яно?

Амаль ва ўсіх еўрапейскіх мовах ужываюць як знак ветлівасці этымалагічна аднолькавага зместу выраз - аднагучны ці адпаведна ў іншым лексічна-гукавым афармленні. Вось некалькі прыкладаў: украінскі "добры дзень", польскі "dzień dobry", літоўскі "laba diena", латышскі "lab dieni", англійскі "good afternoon", нямецкі "guten Tag", французскі "bonjour", іспанскі "buenos días", італьянскі "buon giorno", шведскі "god eftermiddag".

У рускай мове таксама зрэдку выкарыстоўваюць "Добры дзень!", але часцей за ўсё - "Здравствуй(те)!" або "Здравия желаю!" (скажам, у Някрасава: "Здравия желаю! Что угодно приказать: водки или чаю?"). А прыйшоў гэтае "Здравствуй" у рускую мову з царкоўнаславянскай ці, скажам інакш, старажытнабалгарскай. Дарэчы, і ў сучаснай балгарскай мове ёсць і "Добър ден", і "Здрасти", "Здравей", "Здравейте".

Дык ці варта беларусам адмаўляцца ад свайго, спрадвечнага, еўрапейскага "Добры дзень", лічыць яго ледзь не нацэмаўскім або "бэзнэфаўскім" ды пераймаць чужое, царкоўнаславянскае?!

Дзіву даецца, як гэта беларусы змянялі быка на індка. Адчуваю, што той-сёй з чытачоў можа з абурэннем спытаць: чаго, маўляў, я прычапіўся да гэтых "добры дзень" і "здрасце"? Няўжо не бачу, што за апошнія дзесяцігоддзі пераважная большасць беларусаў, асабліва гарадскіх жыхароў, перайшла на рускую мову? Маўляў, зняўшы галаву, па валасах не плачуць...

Бачу я ўсё гэта не горш за вас, паважаныя чытачы, і ўсёй душою перажываю. Жывём у суверэннай, незалежнай Беларусі, дзе па Канстытуцыі беларуская мова (нароўні з рускай) з'яўляецца дзяржаўнай, але большасць беларусаў аддае перавагу рускай мове (ці размаўляе на траянцы). Пры падобніліся да тых народаў Расіі, якія куды больш стагоддзяў, чым мы, варыліся ў катле русіфікацыі. Нядаўна ў "Літаратурнай газете" (2013, № 18) з захваленнем і зачараваннем пісаў доктар гістарычных навук Ю. Жукаў, прыхільнік шавіністычнай тэорыі "адна краіна - адна нацыя - адна мова": "Мінулым летам быў я ў Саранску, сталіцы Мардоўскай Рэспублікі. Калі не ведаць, што гэта аўтаномія з усімі фармальнымі атрыбутамі, дык ніколі не здагадаецца, што знаходзіцца не на рускай тэрыторыі. Усе размаўляюць па-руску, усе надпісы на рускай мове. У прыгожым універсітэце, нядаўна пабудаваным, навучанне па-руску. Але ёсць нацыянальны тэатр, нацыя-

нальны ансамбль песні і танца, ёсць пісьменнікі, якія пішуць на мардоўскай мове. І гэтак далей. Гэта нікому не перашкаджае, гэта ўзор таго, як павінна быць усюды".

Такі "ўзор таго, як павінна быць усюды" бачым і ў Беларусі, хоць наша краіна - не правінцыя Расіі. Ёсць і ў нас "пісьменнікі, якія пішуць" на беларускай мове. Але ўлада, дзяржаўны друк і тэлебачанне лічаць амаль усіх іх "нячэснымі", адносяць да апазіцыі, называюць "пятай калонай" (які амаль усю апазіцыю). Зрэшты, спалучэнне "пятая калона" сёння актыўна фігуруе на старонках газет, на тэлебачанні, ды шмат хто нават і не ведае, што яно абазначае тое самае, што ў сталінскія часы называлася "ворагамі народа". А прычым тут "калона" і чаму "пятая"? Нагадаем, што паводле паходжання "пятая калона" - калька з іспанскай мовы (*la quinta columna*). Гэты выраз са значэннем 'варажыя агентура ўнутры краіны' ўзнік у 1939 годзе ў Іспаніі, дзе з 1936 г. ішла грамадзянская вайна паміж дэмакратыяй і фашызмам. Контррэвалюцыйныя сілы на чале з генералам Франка, карыстаючыся падтрымкай германскіх і італьянскіх фашыстаў, акружылі сталіцу рэспублікі Мадрыд. Напярэдадні яго падзення франкісцкі генерал Мола выступіў у друку з заявай: "Мы ідзём на Мадрыд чатырма калонамі, але самая небяспечная, пятая калона знаходзіцца ў самім Мадрыдзе"; генерал меў на ўвазе здраднікаў, фашыстаў, капітулянтаў у кіруючых колах Іспанскай рэспублікі, шпіёнаў і дыверсантаў, засланных у Мадрыд ці завербаваных там.

Пераход жа большасці беларусаў на рускую мову (асабліва ў апошнія дваццаць гадоў) - гэта сітуацыйна абумоўлены пераход на мову дзяржаўнай адміністрацыі, якая з неверагодна дзікай пагардай ставіцца да "мовы", адмаўляе нашу нацыянальную гісторыю і культуру, здэкліва высмейвае тых, хто ўжывае ў размове беларускае слова. Стала трафарэтная фраза аднаго вядомага ўсім палітыка: "Мы те же русские, только со знаком качества". Вялізны ўплыў на далейшую русіфікацыю аказваюць дзяржаўныя сродкі масавай інфармацыі, найбольш тэлебачанне з яго агітацыйна-прапагандысцкімі праграмамі, з рускамоўнымі кінафільмамі і г.д. "Частуецца пойлам атрутным народ наш з катлоў тэлерадый" (В. Зуёнак).

Гэтыя журботныя нататкі закончым словамі Янкі Купалы з верша "Пад крыжам", сказанымі яшчэ на пачатку мінулага стагоддзя: "Бясільна народ

свой спытаю,
Абняўшы пахілены крыж:
За што ты ад краю да краю
Жывою магілай ляжыш?"

Іван Лепешаў.

СЛОВА, НАРОДЖАНАЕ ФРАЗЕАЛАГІЗМАМ

Мікола Даніловіч

У лексічным складзе беларускай літаратурнай мовы ёсць лексема **пракаветны**: *Дарога была выкаўзаная, добра пратораная саньмі і зацішная, бо ішла яна дзе чарналесем, а дзе і пракаветным борам*. Р. Сабаленка; *На вачах выпростаў горад свае пракаветныя крывыя вуліцы, падаваўся ўшыркі, рос угору гмахам новых камяніц*. М. Лынькоў.

Слоўнікі, напрыклад ТСБМ, падаюць яе са значэннем 'вельмі стары, даўні, векавечны'. Бытуе таксама фанетычны варыянт **пракаветны**. Паводле ТСБМ, абодва варыянты з'яўляюцца семантычна тоеснымі. Аднак у БРС-1989 яны без адсылкаў даюцца як два самастойныя словы з нязначымі сэнсавымі адрозненнямі, на што паказваюць рускамоўныя адпаведнікі перакладной часткі слоўнікавага артыкула: **пракаветны** - *вековечный*; **пракаветны** - *вековечный, извечный*.

Слова**пракаветны** трапіла ў літаратурную мову з беларускіх народных гаворак, дзе яно выкарыстоўваецца таксама ў фанетычных і словаўтваральных варыянтах: **пракаветны**, **пракуветны**, **пракаветны**, **прыкаветашні**, **прыкаветны**, **спракаветны**, **спраковечны**, **справетны** (тут і далей прыводзяцца прыклады, узятыя з шэрагу дыялектных, гістарычных, этымалагічнага слоўнікаў беларускай мовы; дзеля эканоміі газетнай плошчы спіс слоўнікаў не падаецца).

Варыянт **пракаветны** страціў сваю вобразнасць, характарызуецца адсутнасцю словаўтваральнай празрыстасці і таму вымагае этымалагічнага аналізу. Правесці такі аналіз дазваляюць факты старабеларускай мовы і сучасных беларускіх гаворак.

У старабеларускай мове актыўна ўжываўся фразеалагізм *зь века (зь векоў)* 'здаўна, спрадвеку'. Выкарыстанне яго часта суправаджалася словамі *предки*, у якасці падобнага суправаджальніка мог быць і асобны фразеалагізм *зь предков (зь предку)* 'раней, перш, спярша', напрыклад: *з давних веков за щастливого панования славное памяти предков наших; мы зь веков, за предков наших, подвод не давали*. Ужыванне двух фразеалагізмаў *зь предков (зь предку)* і *зь века (зь векоў)* побач прывяло да кантамінаванага іх аб'яднання. Утварыўся трэці, гібрыдны фразеалагізм *зь предков (зь предку) веков (веку)*, які і сёння сустракаецца ў гаворках: *У гэтой меснасці з прэдоў векоў войны йдуць*. Луткі Столінскага р-на; *З продкоў векоў так называюць*. Любавічы Жыткавіцкага; *Торп тут у нас з продку веку*. Бялая Лука Слуцкага; *Спрэтку-веку было так*. Ісерна Слуцкага.

Адзначаныя змяненні прывялі да страты ўнутранай формы фразеалагізма, першы кампанент стаў этымалагічна цымяным і атрымаў большую прывязку да другога кампанента. Гэта ўзмацніла структурную спаянасць і словаўтваральны патэнцыял фразеалагізма. Не выпадкова складальнікі слоўнікаў часта падаюць

У далейшым на базе фразеалагізма шляхам зліцця першага (прыназоўнікавага), другога ўсечанага і трэцяга кампанентаў склалася прыслоўе з ідэнтычным значэннем. Параўн. у старабеларускай мове: *як... з предковъ во всемъ досконалый будучи, досконалым быти можетъ*. У дыялектнай мове: *Гэта было спрадвяхоў*. Рыбчына Вілейскага; *У нашага дзёда спрад-веку были пичолы*. Вузла Мядзельскага.

Фразеалагізм таксама стаў базай для ўтварэння прыметніка **спрадвечны**, які набыў агульнабеларускае пашырэнне.

Вышэйзгаданы скантамінаваны фразеалагізм зведаў у гаворках пэўныя пераўтварэнні. Адно з іх - выпадзенне гук [д]: *С прэку веку тут рэчка цячэ*. Лойкі Гродзенскага. Відавочна, гэта звязана з імкненнем да спрашчэння фанетычнага афармлення матэрыяльнай абалонкі фразеалагічнага кампанента і да ўдасканалення сугучнасці рыфмаваных кампанентаў. Патрабаваннямі рыфмы тлумачыцца і тое, што кампаненты фразеалагізма замацаваліся пераважна ў форме адзіночнага ліку.

Другое пераўтварэнне - зліццё прыназоўніка ў якасці прыстаўкі з наступным кампанентам: *Спрэку-веку называюць крохвы*. Рудня Астрынскіх, гістарычнага, этымалагічнага слоўнікаў беларускай мовы; *дзеля эканоміі газетнай плошчы спіс слоўнікаў не падаецца*. Ясенавіца Ваўкавыскага; *Спрэку-веку, калі ідзе дошч на Барыса, дык на гару бярыся*. Рудня Чэрвеньскага; *Спрэку-веку*. Цітва Пухавіцкага.

Трэцяе пераўтварэнне - замена гук [э] у першай частцы фразеалагізма гукам [а]. У такім выглядзе фразеалагізм шырока выкарыстоўваецца ў гаворках: *Спраку-веку такая завяздэнка ў нас*. Лапічы Асіповіцкага; *Спраку-веку ў яе кашаль*. Вецярэвічы Пухавіцкага; *У нашага дзёда лошка [лыжка] свая была*. *Мо спраку-веку яна ў пацуй сям'е была*. Старына Мастоўскага; *А там спраку-веку ні гнояна*. Ліцвінавічы Кармянскага; *Як цяпер, мо' спраку веку тут жылі які-ясь людзі*. Вялікі Рожан Слуцкага; *Спраку-веку называецца пранік*. Пярэдзелка Лоеўскага; *Ад праку веку на бычку нельга удержасца*. Дзяражычы Лоеўскага; *Ены спраку веку жыўць тут, і дзеды іх тут жылі*. Казярогі Лоеўскага.

Адзначаныя змяненні прывялі да страты ўнутранай формы фразеалагізма, першы кампанент стаў этымалагічна цымяным і атрымаў большую прывязку да другога кампанента. Гэта ўзмацніла структурную спаянасць і словаўтваральны патэнцыял фразеалагізма. Не выпадкова складальнікі слоўнікаў часта падаюць

яго з паметай *прысл.* (прыслоўе), перадаючы напісанне кампанентаў то асобна, то праз злучок. У некаторых гаворках структурныя часткі фразеалагізма зліліся настолькі, што ўспрымаюцца як адно слова: *Спраквяхоў так звалі*. Азяраны Рагачоўскага; *Тавар пояць спракувеку*. Малыя Аўцюкі Калінкавіцкага; *Спракувеку мы тут ні пасом*. Дуброва Рэчыцкага.

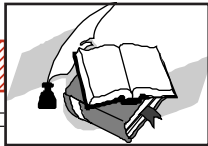
Апошнія прыведзеныя прыклады ілюструюць утварэнне прыслоўя. Ад фразеалагізма *спраку-веку* складана суфіксальным спосабам утварыліся і прыметнікі *спракаветны*, *пракаветны*: *Спракаветны*. Запясоцка Жыткавіцкага; *Былі канцы там пракаветныя, касілі іх*. Мурава Бярэзінскага.

Этымалагічны аналіз паказвае, што *спракаветны* і *пракаветны* - гэта апошняе звяно ў ланцужку складаных пераўтварэнняў, якое падводзіць нас неспасрэдна да прыметнікаў *спракаветны* і *пракаветны*. Узнікае толькі пытанне, чаму ў другой частцы - *вечны* гук [ч] замяніўся гукам [т]. Адносна гэтага можна выказаць два меркаванні. Такая замена, магчыма, з'яўляецца вынікам узаемадзеяння звычайных у слове. Перад гукам [ч], які належыць да змычнашчылінных, знаходзяцца два змычныя гукі - [п] і [к], пасля яго - змычна-праходны [н]. Як бачым, у слове пануе "засілле" змычнасці, якая магла асіміляваць выштурхнуўшы з яго элементы шчыльнасці і перавесці яго ў гук [т], цалкам змычны.

Другое меркаванне - на агаласоўку слова магла паўплываць старажытная лексема *ветхі* з падобным значэннем 'стары, старажытны, старадаўні, трухлявы', якая і сёння яшчэ не страцілася ў мове. Фармальнае і сэнсавое падабенства - *вечны* і *ветхі* магло прывесці да іх кантамінацыі. У выніку іх накладання атрымалася гібрыдная форма - *ветны*, якая і замацавалася ў прыметніках *спракаветны*, *пракаветны*.

У літаратурнай мове з гэтых двух прыметнікаў ужываецца толькі другі, без прыстаўкі *-с-*, якая страцілася дзеля гукавой гармоніі слова.

Этымалагічны аналіз засведчыў, што слова *пракаветны* сфармавалася ў беларускіх гаворках і атрымала такое сваё аблічча ў выніку шматступеневых дыяхранічных працэсаў на падставе складанага лексічна-фразеалагічнага ўзаемадзеяння. Да таго ж высветлілася, што фразеалагізм *спраку-веку (спрэку-веку)*, які даў жыццё слову *пракаветны*, сёння вызначаецца шырокім лінгвагеаграфічным арэалам, і гэта таксама дае яму падставы і магчымасць пры адпаведных умовах стаць фактам сучаснай беларускай літаратурнай мовы.

Загадкі рукапісаў М. Багдановіча

26 лістапада 2013 года, у межах правядзення міжнароднай канферэнцыі "Кніга новага жыцця", прысвечанай 100-годдзю адзінага прыжыццёвага зборніка вершаў Максіма Багдановіча "Вянок", адбудзецца адкрыццё выстаўкі-прэзентацыі "Знаходкі 2013. Невядомыя аўтографы М. Багдановіча".

- Што нам вядома пра рукапісы Максіма Багдановіча?

- Тое, што іх амаль не засталася!

Рукапісны архіў паэта, які з Яраслаўля ў Менск урачыста перадаў бацька паэта Адам Ягоравіч Багдановіч, таямніча знік падчас Другой сусветнай вайны.

Пра багацце матэрыялаў архіва сведчыць вопіс рукапісаў, які склаў сакратар літкамсіі Інбелкульту В.Ф. Мачульскі. Па матэрыялах архіва было падрыхтавана акадэмічнае выданне - першы "Поўны збор твораў М. Багдановіча" ў 2-х тамах.

Гісторыя рукапіснага архіва таямнічая і цікавая. Вось як апісвае яго склад Мачульскі: "У схове рукапісаў пры Катэдральнай бібліятэцы Беларускага літаратурна-інстытута Беларускае культуры архіў М. Багдановіча займае XIV папак. Большая частка архіва (XIII папак) была перададзена ІБК бацькам пісьменніка А.Ю. Багдановічам¹, які выратаваў рукапісы сына ад пажару²".

Сям'я Багдановічаў жыла ў Яраслаўлі і падчас белагвардзейскага мецяжу 1918 года, у горадзе было вельмі небяспечна. Адам Ягоравіч быў змушаны выехаць за горад, і ў гэты час яго дом быў разрабаваны і ахоплены агнём. Маёмасць сям'і, багацейшая бібліятэка Адама Ягоравіча, якую ён збіраў на працягу ўсяго жыцця, згарэла. Рукапісны архіў, разам з неапублікаванымі аўтографамі твораў Максіма Багдановіча мог знікнуць назавсёды, але яму было наканавана "паўстаць з пепялішча". Калі пачаўся пажар у суседніх дамах, скрыню з паперамі апусцілі ў лядоўню. Лёд ад пажару растаў, але выратаваў рукапісы. Ад гарачыні вада выпарылася, абгарэў верх скрыні і некаторыя матэрыялы былі апалены. Ад вялікай тэмпературы папера пацямнела і стала вельмі крохкай. Частку рукапісаў можна было прачытаць і перагарнуць усяго адзін раз - пасля папера рассыпалася.

У выніку падрыхтоўкі выдання "Поўны збор твораў М. Багдановіча" (1928 г.) былі надрукаваны з неведомых раней: "156 вершаў, 6 апавяданняў і 16 артыкулаў". Такім чынам мы бачым, што колькасць вядомых твораў М. Багдановіча значна павялічылася, і захаваная спадчына паэта грунтоўна ўзбагацілася з дапамогай расчытаных аўтографу. Але В.Ф. Мачульскі ўзгадваў, што некаторыя рукапісы ўсё ж не пабачылі друк: "Частка расчытаных аўтографу не надрукавана, бо ўяўляе сабой вельмі нязначныя ўрэзкі вершаў і артыкулаў. Магчыма, што да іх будуць знойдзены дадаткі, і тады яны могуць быць выдрукаваны. У камісіі ёсць падстава думаць, што ў некаторых асоб яшчэ захаваліся неведомыя камісіі аўтографу поэты...

Нявыкарыстанымі сталіся таксама некаторыя пераважна алоўкавыя, нечытальныя накіды і нататкі поэты... , якія складаюцца пераважна з чарнавых вершаваных спроб і розных нататак, якія маюць пэўнае значэнне для высьвятлення некаторых фактаў біяграфіі поэты і характару яго творчасці". Так лічылі навукоўцы ў 1920-я гады, так лічым і мы сёння. Кожны радок, кожная літара зной-

дзеных новых аўтографу раскрываюць раней неведомыя старонкі з жыцця Максіма Багдановіча: кола знаёмых, зацікаўленні, патаемныя думкі і перажыванні.

Супрацоўніцаў Літаратурнага музея М. Багдановіча таксама не пакідае надзея, што знойдзецца архіў, страчаны падчас Другой сусветнай вайны; у архівах і бібліятэках выяўляцца новыя матэрыялы, і такім чынам адкрыюцца раней неведомыя факты з жыцця і творчасці паэта; адгукнуцца нашчадкі тых, хто меў стасункі з паэтам - абудзіцца цікавасць зазірнаць ў мінуўшчыну праз матэрыялы асабістых сямейных архіваў і адгукнуцца асобы, у якіх захаваліся аўтографы Максіма Багдановіча. Па просьбе супрацоўнікаў Інбелкульту, першыя пошукі пачаў рабіць яшчэ Адам Ягоравіч Багдановіч: ён пісаў лісты да знаёмых сына, з просьбай пакінуць успаміны пра Максіма. З дапамогай сабраных і надрукаваных сучаснікамі Максіма Багдановіча цікавейшых звестак постаць паэта, яго духоўны свет, захапленні і перажыванні сталі для нас больш зразумелымі.

Праз багацце духоўнай спадчыны, якой з'яўляецца і творчасць Максіма Багдановіча, - захоўваючы і памнажаючы яе, мы можам цікава і годна распавесці пра сябе, прадстаўляючы сваю краіну ў сусветнай інфармацыйнай прасторы.

Л.В. Сасонка, галоўны захавальнік фондаў ДУ "Літаратурны музей М. Багдановіча".

¹ А.Ю. Багдановіч (Багдановіч Адам Ягоравіч) па некаторых метрычных крыніцах - Юр'евіч.

² Цытаты з успамінаў В.Ф. Мачульскага падаюцца мовай арыгінала.

Памяці ахвяраў сталінскіх рэпрэсій

31 кастрычніка ў Магілёве гарадской суполкай ТБМ імя Ф. Скарыны быў праведзены гурток беларускай мовы, прысвечаны памяці ахвяраў сталінскіх рэпрэсій. У ноч з 29 на 30 кастрычніка 1937 года былі забітыя больш за 100 беларускіх дзеячаў, палітыч-

ных і культурных. Зверствы тых гадоў абяскровілі нацыю, пазбавілі народы Беларусі многіх таленавітых і адданных сыноў і дачок. На гуртку была ўшанаваная памяць памерлых; у пошуку сведчанняў пра ахвяр той эпохі дапамаглі праца Леаніда Маракова. Гучалі і вершы загінулых паэтаў, у тым ліку Валерыя Маракова. **Магілёўская гарадская арганізацыя ТБМ.**

Калі за адраджэнне мовы, чытай, спадарства, "Наша слова"!

Шаноўныя сябры, пачалася падпіска на першае паўгоддзе 2014 года. У каталогу інфармацыя пра газету знаходзіцца на ст. 71. Цана змянілася нязначна. У 2014 годзе мы спадзяёмся выходзіць на васьмі палосах. Газета мае добры рэдакцыйны партфель і плануе для друку тэксты самых розных матэрыялаў, з рознымі поглядамі і падыходамі, у тым ліку і адрознымі ад пазіцыі рэдакцыі. Мы будзем працягваць друк мовазнаўчых і гістарычных матэрыялаў у выкладанні тых аўтараў, якіх вы не знойдзеце на старонках іншых выданняў. Мы не стараемся навязваць чытачу сваю думку ці погляды, а падаём паведамленні і меркаванні нашых чытачоў. Чытайце, даведвайцеся, думайце. Будзьце з намі, і вы будзеце з усёй Беларуссю.

Заступімся за музей М. Багдановіча

Міністру культуры
Рэспублікі Беларусь
Святлову Б.У.
Проспект Пераможцаў, 11
220004, г. Мінск

Мы, грамадзяне Рэспублікі Беларусь, пратэстуем супраць спробаў ліквідаваць Літаратурны музей Максіма Багдановіча як юрыдычную асобу і такім чынам панізіць яго статус. Мы патрабуем адмяніць непрадуманае рашэнне, аказаць матэрыяльную дапамогу і даць магчымасць функцыянаваць Літаратурнаму музею Максіма Багдановіча як юрыдычна самастойнай паўнаважнай музейнай адзінцы.

№ п/п	Прозвішча, імя, імя па бацьку	Адрас месца жыхарства	Дата	Подпіс
1				
2				
3				
4				
5				

РП - 1

Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь

АБАНЕМЕНТ на газету-часопіс 63865
індэкс выдання

НАША СЛОВА

(назва выдання)

Колькасць камплектаў

1

На 2014 год па месяцах:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Каму

(прозвішча, ініцыялы)

Куды

(адрас)

(паштовы індэкс)

ДАСТАВАЧНАЯ КАРТАЧКА

на газету-часопіс 63865
індэкс выдання

НАША СЛОВА

(назва выдання)

Кошт падпіскі 33600 руб. Колькасць камплектаў 1
пераадрасоўкі руб.

На 2014 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Каму

(прозвішча, ініцыялы)

Куды

(адрас)

(паштовы індэкс)

Святкаванне юбілею Адольфа Янушкевіча - падарожніка, этнографа, пісьменніка

Сёлета споўнілася 210 гадоў з дня нараджэння падарожніка, этнографа, пісьменніка, перакладчыка Адольфа Міхайлавіча Янушкевіча. З гэтай нагоды на Дзяржыншчыне адбыліся ўрачыстасці па ўшанаванні памяці нашага выдатнага земляка. У іх прыняла ўдзел дэлегацыя з братаў Казахстана, у склад якой увайшлі Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Рэспублікі Казахстан у Рэспубліцы Беларусь Ергалій Булегенаў; казахскі пісьменнік, кнігавыдавец, даследчык творчасці Адольфа Янушкевіча Амар Хакім; бізнесмен, грамадскі дзеяч, мецэнат, унук казахскага пісьменніка С. Сейфуліна Сакен Сейфулін. На свята прыбылі таксама прадстаўнікі Парламента Рэспублікі Беларусь, Менскага аблвыканкама, вядомыя беларускія навукоўцы, пісьменнікі, дзеячы культуры, грамадскасць Дзяржыншчыны. Святочныя ўрачыстасці праходзілі на працягу дзвух дзён. 31 кастрычніка казахскія госці наведвалі г. Нясвіж, дзе 9 чэрвеня 1803 года ў сям'і Міхала і Тэклі Янушкевічаў нарадзіўся Адольф Янушкевіч. У мясцовым краязнаўчым музеі яны азнаёміліся з матэрыяламі, прысвечанымі Адольфу Янушкевічу. Вялікае ўражанне выклікала ў казахскіх гасцей наведванне цудоўнага Нясвіжскага палацава-паркавага комплексу. На другі дзень, 1 лістапада, удзельнікі свята аддалі даніну павагі Адольфу Янушкевічу на сямейных (фамільных) могілках у вёсцы Дзягільна, дзе пахаваныя ён, яго маці Тэклі і іншыя родзічы. Перад уваходам на могілкі, ля вялікага драўлянага крыжа адбыўся невялікі мітынг, на якім з прамовамі аб Адольфу Янушкевічу выступілі Пасол Рэспублікі Казахстан Ергалій Булегенаў, старшыня Дзяржынскага райвыканкама Мікалай Арцюшкевіч, далёкі родзіч Адольфа Янушкевіча скульптар Фелікс Янушкевіч, дэпутат Парламента РБ Уладзіслаў Цыдзік, намеснік старшыні Мен-

скага аблвыканкама Аляксандр Юшкевіч. Затым адбылося адкрыццё манумента, які ў выглядзе вялікага валуна - помніка з выявай Янушкевіча і эпітафіяй яму стварыў скульптар Валяр'ян Янушкевіч. Каталіцкі ксёндз Рышард Пажхала прачытаў малітву і асвяціў манумент. Чырвоную стужку на адкрыцці было даручана разрэзаць Паслу Казахстану Ергалію Булегенаву і старшыні Дзяржынскага райвыканкама Мікалаю Арцюшкевічу, пасля чаго адбылося ўскладанне кветак ля манумента і на дагледжаныя магілы. У гонар юбілейнай даты была закладзена алея Памяці. Акрамя ўдзельнікаў мерапрыемства, на могілках прысутнічала шмат жыхароў в. Дзягільна. Затым удзельнікі свята наведвалі старажытны будынак, дзе жылі Янушкевічы, і ўсклалі кветкі да мемарыяльнай шыльды, прысвечанай А. Янушкевічу. Заключная частка ўрачыстасцей прайшла ў перапоўненнай чытальнай зале Дзяржынскай раённай бібліятэкі, дзе адбыліся літаратурныя чытанні. З паведамленнямі аб жыццёвым шляху Адольфа Янушкевіча выступілі прафесар, літаратуразнаўца Адам Мальдзіс, гісторык, археолаг Мікалай Крывальцэвіч, казахскі гасць Амар Хакім, гісторык, дацэнт гістарычнага факультэта БДУ Вольга Гарбачова, паэт і галоўны рэдактар Дырэкцыі замежнага вясчання Беларускага радыё Навум Гальпяровіч, гісторык, краязнаўца Анатоль Валахановіч. Паважаны Адам Мальдзіс прапанаваў стварыць беларуска-казахскі фонд Ф. Янушкевіча, Анатоль Валахановіч прапанаваў надаць вуліцам імёны К. Каганца, А. Янушкевіча, К. Чапскага, М. Ермаловіча ў Дзяржынску і Менску, а археолаг, кандыдат гістарычных навук Мікола Крывальцэвіч расказаў пра раскопкі, якія ён праводзіў на могілках, каб вызначыць месцы пахавання Адольфа Янушкевіча і яго родзічаў. З вялікай цікавасцю прысу-

тныя сустрэлі выступленні удзельніц краязнаўчага гуртка, вучаніц 9-10 класаў Дзяржынскай сярэдняй школы № 4 Дзяны Васільвай, Таццяны Рыпалавай, Надзеі Пікулы, Аліны Шакаль, якія на цудоўнай беларускай мове распавядалі аб сваім выдатным земляку (кіраўнік гуртка настаўнік Уранаў Віктар Рыгоравіч). А мясцовая паэтэса, сябар Саюза беларускіх пісьменнікаў Рэгіна Рэўтовіч прачытала свой верш "Праз вякі", які яна прысвяціла Адольфу Янушкевічу. У ім ёсць такія радкі:

*Сягоння ўславіць
нам наканава
Адольфа Янушкевіча жыццё,
Які з Нясвіжа
аж да Казахстана
У сэрцы нёс
братэрства пачуццё.*

Трэба адзначыць, што амаль усе прамовы выступоўцаў былі на беларускай мове.

Ці мог спадзявацца Адольф Янушкевіч, што праз стагоддзі яго імя будзе вядома адразу ў чатырох краінах: у Казахстане, Расіі, Беларусі і Польшчы, а яго працы атрымаюць афіцыйнае прызнанне ў

раная Адольфам Янушкевічам, не мае сабе роўні, паколькі работ па гісторыі Казахстана XIX стагоддзя амаль няма. Цікава, што ў далёкім ад нас XIX стагоддзі, блукаючы па дзікім стэпе, Адольф Янушкевіч змог прадбачыць узнікненне сталіцы Казахстана - г. Астаны. Вось што ён пісаў у лісце да брата Яўстахія ад 31 траўня 1846 года: "Акмала, напрыклад, будучая сталіца ўсяго стэпу". Кніга Адольфа Янушкевіча гэта, па сутнасці, гатовы сцэнар для стварэння дакументальнага фільма, і гэта выкарыстаў казахскі рэжысёр Сяргей Шафір, які адзін з сюжэтаў свайго дакументальнага фільма "Урокі польскай" прысвяціў Адольфу Янушкевічу. Зараз ён мае намер стварыць асобны фільм пра Адольфа Янушкевіча, які можа быць сумесным гістарычна-культуралагічным праектам Беларусі, Польшчы, Казахстана і Расіі. Жыхары Казахстана па заслугах лічаць Адольфа Янушкевіча сваім нацыянальным героем і шануюць яго. Глыбока сімвалічна і не выпадкова, што ў самым цэнтры сталіцы Казахстана г. Астане побач з вуліцамі імя Абая Кунанбаева і Аляксандра Пушкіна знаходзіцца і вуліца Адольфа Янушкевіча; вядома, што ў час вандроўкі па стэпах Адольфу Янушкевічу дава-

многіх краінах свету? Высланы ў Сібір царскім урадам за ўдзел у нацыянальна-вызвольным паўстанні 1830-31 гадоў, ён шмат падарожнічаў па дзікіх стэпах Казахстана, прайшоў па іх амаль дзве тысячы кіламетраў. Менавіта ў часы вандровак па стэпах рэвалюцыянер і паэт Адольф Янушкевіч пераўвасобіўся ў даследчыка - этнографа, вывучаў побыт і фальклор казахскага народа, які царскі ўрад лічыў дзікім, без сваёй мовы, культурных традыцый. Яго падарожныя запіскі і лісты леглі ў аснову кнігі "Жыццё Адольфа Янушкевіча і яго лісты з кіргізскіх стэпаў", якую пасля смерці Адольфа (памёр ён у в. Дзягільне, ў 1857 годзе)

падрыхтаваў і выдаў у Парыжы ягоны брат Яўстахій. У 1966 годзе казахская даследчыца Фаіна Сцяклова пераклала кнігу з польскай на рускую мову, а ў 1979 годзе кніга выйшла з казахскім перакладам. Да 200-годдзя Адольфа Янушкевіча ў Польшчы была выдадзена кніга "Listy z Sibirii", дапоўненая матэрыяламі Ф. Сцякловай з расійскіх і Яна Трынкоўскага з польскіх архіваў. Грамадская дзеячка г. Дзяржынска Ганна Суднік-Матусевіч пераклала кнігу з польскай на беларускую мову, і яна была выдадзена ў 2008 годзе пад назвай "Жыццё Адольфа Янушкевіча і яго лісты з кіргізскіх стэпах". Праца, ство-

лося пазнаёміцца з бацькам будучага пачынальніка пісьмовай казахскай літаратуры, а самога маленькага Абая Кунанбаева Адольф нават лячыў ад хваробы. Імя А. Янушкевіча носіць і адна з вуліц Алматы.

*Лявон Целеш,
г. Дзяржынск.*

Фота аўтара: 1. Пасол Рэспублікі Казахстан Ергалій Булегенаў і старшыня Дзяржынскага райвыканкама Мікалай Арцюшкевіч адкрываюць манумент. 2. Кветкі да манумента ўскладае А. Мальдзіс. 3. Казахскія госці на пасадцы алеі Памяці. 4. Казахскія госці ў час літаратурных чытанняў.

Паўстанне на Бярэзіншчыне, 1863-1864 гады

Ігар Жукоўскі

1863 год - забытая гісторыя

За 122 гады Расійскай акупацыі нашы прадзедаў тройчы падымалі вызвольныя паўстанні ў 1794, 1831, 1863 гадах (кожнае новае пакаленне). У 1812 годзе на баку Напалеона Банапарта за абяцанне вярнуць нашу дзяржаўнасць у шэрагі французскага войска пайшлі 26 тысяч добраахвотнікаў. 30 тысяч літвінаў - беларусаў былі забраныя ў рэкруты ў расійскае войска. Паўстанне 1863 года з'явілася яркай старонкай у гісторыі Беларусі, старонкай барацьбы дэмакратычных сіл супраць дыктатуры царызму.

10 студзеня 1863 года глыбокі дзяржаўны крызіс, рэвалюцыйная сітуацыя выліліся ў паўстанне ў Польшчы, Беларусі і Літве не былі яшчэ гатовыя да ўзброенага паўстання. Тым не менш літоўскі камітэт на чале з К. Каліноўскім абвясціў сябе часовай уладай Літвы і Беларусі і заклікаў усіх прыхільнікаў паўстання да актыўных баявых дзеянняў. Асноўныя сілы паўстанцаў складалі дэмакратычныя сілы гарадскога насельніцтва, рамеснікі, канцэлярысты, студэнты-гімназісты і вайскоўцы. Агульны план узброенага паўстання Менскай губерні распрацаваў паручнік **Станіслаў Ляскоўскі**, які да паўстання вучыўся ў артылерыйскай акадэміі ў Пецярбурзе. Было вырашана дзейнічаць уздоўж чатырох паштовых гасцінцаў: Віленскага, Барысаўскага, Бабруйскага і Нясвіжска-Слуцкага. Самым магутным і баяздольным аддзелам у Менскай губерні лічыўся Ігуменскі, які ўзначаліў сам Ляскоўскі. Ядро яго сфармавалася яшчэ 17 красавіка ў Багушэвічах у маёнтку **Бяляслава Свентаржэцкага** - выпускніка Пецярбургскага ўніверсітэта, які быў прызначаны камісарам.

17 красавіка паўстанцы ў колькасці 30 чалавек, пад кіраўніцтвам Свентаржэцкага, увайшлі ў Багушэвіцкае сельскае кіраванне, дзе ён сарваў са сцяны партрэт імператара, зачытаў маніфест, абвясціў, каб не плацілі ніякіх падаткаў і не давалі рэкрутаў. Зямлю ён дорыць сялянам. Усе змешчаныя ў канцэлярыі паперы і кнігі спалілі. Адтуль паўстанцы накіраваліся ў Ляды, дзе да іх далучыўся Ляскоўскі.

Свентаржэцкі Бяляслаў Часлававіч (1831-1888) - уладальнік маёнтка Багушэвічы Ігуменскага павета Менскай губерні. Вучыўся ў Вілейскім дваранскім інстытуце, Пецярбургскім універсітэце. Служыў у Менскім дваранскім дэпутатскім сходзе. Удзельнічаў у распрацоўцы сялянскай рэформы 1861 года. 12 красавіка 1863 года ў сваім маёнтку ўзначаліў паўстанцкі аддзел да 30 чалавек. У паўстанні прызначаны камісарам Менскай губерні, дзейнічаў у аддзеле Ляскоўскага. За яго затрыманне рускімі акупацыйнымі

ўладамі была прызначаная ўзнагарода 10000 рублёў сэрбам. У 1863 годзе Бяляслаў Свентаржэцкі з'ехаў, дзе працягнуў адукацыю ў ваеннай школе Сен-Сіер (Францыя). Пасля Французскай камуны выконваў абавязкі кашталяна ў Алжыры. Вярнуўся ў Венецыю да маці, дзе на нявысветленых прычынах скончыў жыццё самагубствам. *Жонка Лаура Завадская з Дукоры, пляменніца маршалка Ашторна, былога губернскага маршалка шляхты.*

Сітуацыя ў Менскай губерні, асабліва на Ігуменшчыне ўсхвалявала галоўнага душыцеля паўстання Мураўёва-Вешальніка, які з Вільні кіраваў карнымі аперацыямі. Замест падпалкоўніка Чурскага камандаваць войскамі было даручана генералу Русінаву.

На першым этапе дзеянняў паўстанцаў асабліва вызначыўся аддзел **Антона Трусава** - выхадца з горада Барысава.

Трусаў Антон Данілавіч (падпольны мянушка - *Цітус*) нарадзіўся 15 траўня 1835 года ў Барысаве ў сям'і паштовага працаўніка. У студзені 1845 года паступіў у Менскую гімназію, якую скончыў у чэрвені 1853 года. 10 ліпеня 1854 года Трусаў падаў прахэнтэ аб прыняцці ў Маскоўскі ўніверсітэт, дзе паспяхова здаў іспыты і быў залічаны на першы курс медыцынскага факультэта, але праз два гады з-за матэрыяльных цяжкасцяў пакінуў вучобу. Праз чатыры гады аднавіўся

Трусаў А. Д.

ва ўніверсітэце. Знаходзячыся на вучобе Трусаў далучыўся да левага рэвалюцыйна-дэмакратычнага крыла студэнцкага таварыства. У 1861 годзе ён вёў рэвалюцыйную агітацыю ў Менску, дзе распаўсюджаў нелегальную літаратуру. Пасля задушэння паўстання эміграваў за мяжу, дзе жыў у Парыжы і Жэневе, супрацоўнічаў у рускім часопісе "Народное дело", з'яўляўся адным з заснавальнікаў рускай секцыі Першага інтэрнацыяналу. Трусаў быў знаёмы з К. Марксам і А. Герцэнам. Цяжка хворым 19 траўня 1884 года вярнуўся ў родны Менск, дзе жыў пад наглядам паліцыі. Памёр прыблізна ў 1886 годзе.

Трусаў быў вядомы ў кругах менскай моладзі як

прыхільнік ідэй рэвалюцыйнага дэмакратызму. "Тра яго казалі, - паведамляе палонны паўстанец У. Гейштар, - як пра чалавека, які прыняў на сябе не толькі вонкавую форму сяляніна (ён насіў сялянскую світку), але што яго мэта і прапаганда - імкненне да дасягнення роўнасці ў класах народа". Напярэдадні паўстання Трусаў узначаліваў грамадзянскую адміністрацыю Менскага ваяводства. Воляю лёсу яму прыйшлося стаць і вайсковым кіраўніком. Па дадзеным уладаў, аддзел Трусава ўтварыўся шляхам злучэння ў в. Халыўшчына моладзевых груп, якія выйшлі з Менска ў ноч на 19 красавіка. Усе яны паступілі пад начальства Трусава, які назваў сябе Цітус. У наваколлях Менска аддзел меў некалькі сутыкненняў з войскамі. Дрэнна ўзброеныя паўстанцы панеслі вялікія страты. Пасля гэтых няўдач Трусаў адвёў рэшткі аддзела да 70 чалавек у Ігуменскія лясы.

Аддзел Трусава па складзе і характары дзеянняў быў адным з самых дэмакратычных. У ім вавалі дробныя службоўцы, гімназісты, студэнты і невялікая група вайскоўцаў Менскага гарнізона. Аддзел карыстаўся падтрымкай мясцовых сялян. Растлумачваючы задачы барацьбы, Антон Трусаў казаў: "Мэта ўзброенага паўстання палякаў ёсць вызваленне Айчыны ад валадарства рускіх і ворагам сваім яны павінны лічыць не рускі народ, а рускі ўрад". Паўстанец аддзела Трусава, гімназіст Б. Марушкевіч на пытанне: "Супраць каго вы паднялі зброю?" - адказаў, што супраць тых, хто перашкаджае ажыццяўленню справядлівасці, рэвалюцыйных ідэалаў, супраць асоб, адданных царскаму ўраду.

З сабраных уладамі звестак відаць, што першапачатковай задумай паўстанцаў Меншчыны было наўмысна перайсці Бярэзіну і злучыцца з аддзелам **Звяждоўскага** ў Магілёўскай губерні. У канцы красавіка для ажыццяўлення гэтай задумкі аддзелы Ляскоўскага і **Снітко** перайшлі Бярэзіну каля паселішча Якішыцы, спалілі тэлеграфную сувязь, але не ўзабаве, атрымаўшы паведамленне аб няўдачы Звяждоўскага, павярнулі назад, пераказавшыся, што ў Магілёўскай губерні ім "сяляне моцна супрацьдзейнічаюць".

Апорнай базай паўстанцаў Меншчыны пасля няўдалага марша цераз Бярэзіну служылі Ігуменскія лясы ў раёне вёсак Валадута, Раванічы, Падклеткі, Лагі, Мікулічы, Мартынаўка, Юравічы, Стары Прудок. Багністы раён у акружнасці да 60 вёрст амаль непраходных лясоў. "У ім, - даносіў царскі афіцэр, - "нет дог, даже ясных сцезей, загроможден естественными завалами". Сяляне і шляхта вакольных вёсак дастаўлялі паўстанцам звесткі і харчы.

У Ігуменскіх лясах ба-

заваўся аддзел Станіслава Ляскоўскага, вайсковага начальніка Менскага ваяводства; тут былі ўладкованы запасы боепрыпасаў, харчы, сюды сцякалі добраахвотнікі і ацалелыя пасля няўдалых бітваў дробныя групы, тут у канцы сабраліся рэшткі ўсіх аддзелаў Меншчыны (Цітуса, Зарэмбы, Чыжыка, Ельчанинава і іншых). Аддзел Ляскоўскага быў невялікі - не больш за 250 чалавек, але нагнаць яго і разбіць расійскім карнікам доўгі час не ўдавалася. "Прычына гэтага, - пісаў камандзір карнага атрада, - была ў тым, што Ляскоўскі, як паказалі палонныя паўстанцы, трыму пародак і дысцыпліну, строга караў парушальнікаў як такіх, прывучыў паўстанцаў да здымання з пазіцыі за некалькі хвілін. Займаючы ж заўжды для начлегаў самыя

Паўстанцы адпускаюць генерала Грунта

непраходныя лясы, ён захоўвае найвялікшыя засяродкі".

У баях паўстанцы Ляскоўскага выявілі ўстойлівасць і мужнасць, уменне супрацьстаяць націску лікава большага і выдатна ўзброенага непрыяцеля.

Чацвёртага траўня 1863 года ў густым лесе каля вёскі Жабіхава адбыўся бой паўстанцаў у колькасці 80 чалавек з другой стралковай ротай Велікалукскага палка. У бай загінула шэсць паўстанцаў, 16 было ўзята ў палон. У іх ліку - шэсць параненых. Дзевятага траўня ў раёне вёскі Юравічы аддзел быў атакаваны калонай маёра Грыгор'ева (напярэдадні рассяянай аддзелам Снітко, які складаўся з 80 чалавек). У карнікаў было звыш двух рот пяхоты і каля сотні казакаў. Паўстанцы заселі за сямю радамі завалаў з тоўстых дрэў. Паколькі мясцовасць не дазваляла іх абыйсці, карнікі атакавалі пазіцыю ў лоб "прышлося кожны з завалаў браць штурмам, - даносіў камандзір калоны, - прычым паўстанцы змагаліся да смерці. Дзве гадзіны працяваўся разлютаваны бой. Па дадзеным уладаў аддзел паўстанцаў адступіў, страціўшы 19 забітымі і пяць палоннымі. У царскіх войскаў былі забітыя адзін

камандзір роты і дзевяць салдатаў, 24 чалавекі цяжка параненыя, з якіх пяць хутка сканалі, 12 салдат лёгка параненыя. Бой 9 траўня каля вёскі Юравічы не быў для карнікаў буйным поспехам. Пасля двухдзённага адпачынку стралковая рота накіравалася на Дубаўручка, а 13-15 траўня з мэтай знайсці паўстанцаў абышла лясы вакол Раваніч, Валадуты, Лагоў, Марцінаўкі, Багушэвічаў. Тут былі атрыманыя весткі, аб з'яўленні паўстанцаў каля мястэчка Беразіно. Прыбыўшы ў Беразіно атрад карнікаў змушаны быў застацца там да 18 траўня.

24 траўня ў Ігумене было атрымана данясенне, што 30 паўстанцаў з аддзела Ляскоўскага ў Багушэвічах павесілі на перакладзіне варот уласнай хаты расійскага права-

што аддзел Ляскоўскага, які налічваў не больш за 200 чалавек выйшаў з калыца, падзяліўшыся на некалькі партыі. Але ў бесперапынных баях сілы паўстанцаў раставалі. Удары становіліся слабей. За месяц адзінай праявай дзейнасці паўстанцаў у Менскай губерні было ўзята ў палон каля в. Валадута 23 ліпеня начальніка трэцяй рэзервовай пяхотнай дывізіі царскага генерала Грунта, які быў адпушчаны пад слова не ваяваць з паўстанцамі. Па паказаннях паўстанца штабс-капітана Мельхіёра Чыжыка, які пакінуў аддзел Ляскоўскага ў канцы кастрычніка 1863 года ў ім заставалася ўсяго каля 75 байцоў. Да зімы гэты апошні паўстанцкі аддзел у Беларусі быў распушчаны, але асобныя інсургенты трымаліся ў Менскіх лясах да вясны 1864 года.

"№ 28.

Шэфу Жандараў, Галоўнаму начальніку 3-га Аддзялення ўласнай Яго Імператарскай Вялікасці канцэлярыі, Спадару Генерал-Ад'ютанту і кавалеру князю Даўса-рукаву.

Жандарскага Штаб-Афіцэра Менскай губерні № 84 10 траўня 1863 года гор. Менск

Атрад Вялікалукскага пяхотнага палка, пераследваючы хеўру мяцежнікаў абишарніка Свентаржэцкага, нагнаў на ўказанні казакаў раницай 4 траўня ў густым лесе пры вёс. Жабічы, Ігуменскага павета, ініцыю хеўру, якая рухалася на далучэнне да Свентаржэцкага; хеўра гэтая пад даводствам Эсьмана, у ліку да 80 чалавек, рассяяна, пры чым забіта - 6, у палон узята - 9, затрымана мяцежнікаў жыхарамі - 8, у агульным ліку дваран - 16 чалавек; захоплены 5 падвод, 32 стрэльбы, 7 пісталетаў, 25 кос, сцяг, пораху к. 7 пудоў, патронаў і куль да 3 тыс. і коней - 9; у атрадзе паранена 2 салдаты і адзін гарніст.

Палкоўнік Рейхарт." (Працяг у наступным нумары.)

Энергетычная паэзія

У выдавецтве "Ковчег" склалася добрая і трывалая традыцыя-практыка - выпускаць цікавыя кнігі, і паэтычныя таксама (аўтары: С. Багданкевіч, А. Дзітрых, В. Жуковіч, А. Кажэра і інш.).

Вось і сёння мы не маем права абмінуць увагай зборнік паэзіі Аляксандры Грыцкевіч "Адлюстраванні", які дзямі там пабачыў свет. З самага пачатку і да самага канца гэта выданне суправаджае ў добрым сэнсе слова энергетыка аб'ектыўна-пазітыўнай прадмовы. Мы цалкам да яе далучаемся, але маем тут штосьці і дадаць, і адняць. Улічваючы яго (выданні) значны аб'ём (18 ул. выд. арк.), дыяпазон аўтарскай увагі (як эмацыянальнай, так і рацыянальнай) у ім да праяў жыцця як у прасторы, так і ў часе (тэматыку і яе раскрыццё), а таксама багаты жанравы сегмент (форму: верш, санет, стансы, песня, прысвячэнне, балада, паэма, казка, мініяцюра і інш.), мусім умоўна вызначыць яму класіфікацыю, як анталогічна-энцыклапедычную.

Агульнавядома, што, каб хоць у якой-небудзь ступені спасцігнуць прыроду і сакрэт таленту і творчасці паэта, трэба штосьці ведаць аб яго Радзіме. Дык вось А. Грыцкевіч нарадзілася ў Чырвонай Слабадзе - былой Вызне, што недалёка ад Слуцка, дзе ваяры-дабрахотнікі (паўстанцы) Слуцкага збройнага чыну ў 1920 годзе вялі жорсткія баі супраць маскоўска-камуністычнай навалы. Відаць, яшчэ і гэта геаграфічная дамінанта спараджае ў аўтара дух супраціў, змагарную настроенасць, і, хай не прама, а ўскосна, яны мімавольна прысутнічаюць у фактуры большасці яе вершаў.

Не абмінем увагай і такі факт. А. Грыцкевіч - унучка па мячы (па бацьку) Грыцкевіча Васіля Аляксеевіча, незаконна рэпрэсаванага ў 1938 годзе, які памёр у гэтым жа годзе ў Слуцкай турме. Рэабілітаваны ў 1989 годзе. Яна ж - унучка па кудзелі (па мацеры) Кірдызі Мацвеева Кузьміча, расстралянага ў той жа турме ў 1937 годзе і рэабілітаванага ў 1989 годзе.

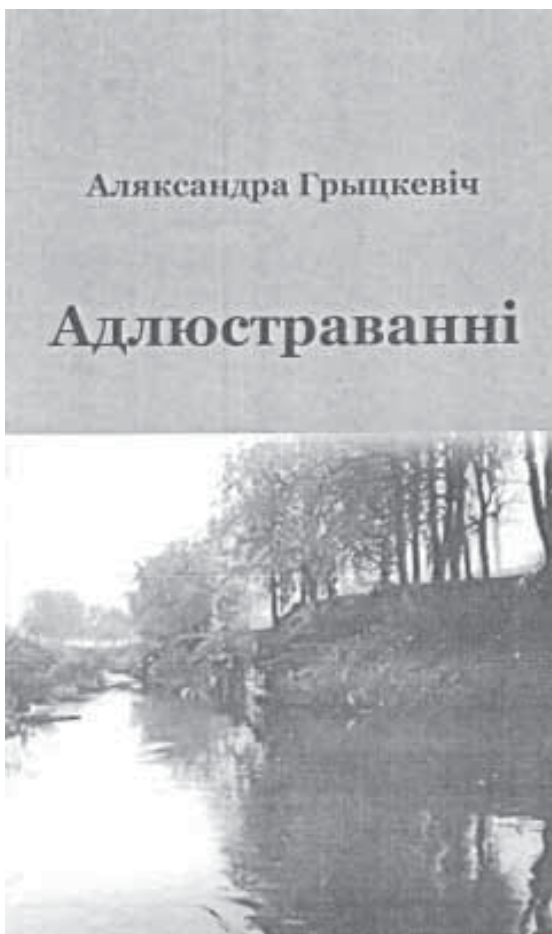
А яшчэ для нашай патэкі і яе тэкстаў уласцівы частыя збліжэнні з фальклорнымі настроямі і пазітыўна дзе знітанасць з роднай прыродай адначасова дэманструе сваю адкрытасць усяму свету ("Сюжэтаў для вершаў я маю ня мала...", "Бурбаліць ручай на перакаце...", "Заблудзілася сонца ў туманах..." і інш.); дзе трывала суседнічаюць пшчота і цвёрдасць ("Згусціўся змрок...", "Няма на дружбу часу, далібог..."), трывога і неспакой ("Атрута горкая - мой лёс...", "Я плакала - мяне не суцяшалі..."), сур'ёзныя настроі і гумар ("Бервяно да бервяна...", "Блытканне старых

бабуль адвяхоркам на лавачцы..." і інш.). Тут міжвольна адчуваеш, што яе вершы нібы дыхаюць ("Сёння здасца нам нязначным важнае яшчэ ўчора...", "Для ўсёкага цяпення ёсць канец..."). Часам далучыўшыся да таго дыхання, іншым разам хочацца і праспяваць некаторыя радкі паэты ("Там за паравотам ёсць ручай сцюдзёны...", "Смех, як бубенчык празвінеў...", "Пусці птушку ў неба..." і інш.).

Багаты ўнутраны свет лірычнага героя паэзіі А. Грыцкевіч, несумненна, ідзе ад яркай індывідуальнасці аўтара ("Не дакрайнайся да майго агню...", "Ці змагу я свае так пакратаць імгненні..." і інш.), у якой эмацыянальнае ўспрыняццё свету тонка ўраўнаважана лагакрытычнымі ацэнкамі яго. Дарэчы, наша паэтка па прафесіі - матэматык. Як бачым, у яе ўнутраным укладзе ўдала і прадуктыўна спалучыліся стыхі лірыка і фізіка.

Гаварыць пра наследванні каму-небудзь з творцаў-папярэднікаў, пра рэчышча іншай паэтычнай індывідуальнасці, пра школу і вывучку, адкуль жывілася б муза А. Грыцкевіч, не прыходзіцца. Яна вельмі і вельмі самадастатковая творчая асоба. Праўда, як кажуць, дух - усюдысны. Так і духоўны патэнцыял нашай патэкі, асабліва ў выяўленні гарацых і абвостраных пачуццяў патрыятызму і грамадзянскасці, ушчыльную змякаецца з патэнцыялам нашаніўцаў, Цёткі, Л. Геніюш, Н. Арсеневы і інш. (*Тэстамент* "Спадкаемца, тэстамент прымі, напісаны крыўей па зямлі...", *Інфернальнае*, "Як думкі ў галаве, ляцяць па небе гусі...", "Я гляджу на краіну маю...", *Аналогія мовы*, *Лідскаму замку* "Нешта ў руінах замка здалося..." і інш.).

Калі ж гаварыць аб псіхалагічным малюнку ўнутранага зместу лірычнага героя паэзіі, то ён вельмі ўраджае сваёй непасрэднай, пранізлівай спавядальнасцю, якая амаль не патрабуе ні метафар, ні параўнанняў ці яшчэ якіх прыёмаў і троп ("Няма... - тужліва стогне вецер...", "Ўзнямае крылы дахаў вецер...", "Ці кужаль прасці, ці слаць салому..." і інш.). Тут адчуваецца, што герой, як, несумненна, і сама аўтар трапілі ў вір бязладнага

Аляксандра Грыцкевіч

Адлюстраванні

жыцця. І ці не адсюль як спроба пераадолення гэтага нараджаюцца радкі аб універсальным, непадзельным лёсе людзей-жанчын і мужчын, калі ў іх перажываннях, у рухах іх душ не адчуваецца ніякай мяжы, калі яны проста асобы, прадстаўнікі роду чалавечага (*Асацыяцыя* "Сарамлівы, збянтэжаны позірк...", "Як хочацца нікуды не спяшацца...", "Я сваю маладосць пражыў вольнаю птушкай...", "Вецер цёплы павяеў...", *Стансы* "Няхай я не Янка Купала" і інш.). А спавядальнасць некаторых вершаў у спалучэнні з побытавымі дэталю і фальклорнай традыцыяй выводзяць іх на лінію класічнай паэзіі (*Silentium* "У руках у скібку хлеба разламаю...", "Сяджу ў Варшаве на базары..." і інш.). Спраба ўніверсальнага пэўнага ўяўлення аб некаторых праявах жыцця абуджаюць у А. Грыцкевіч патрэбу ўводзіць беларускую самавядомасць у сусветна-планетарны маральна-духоўны кантэкст. Дык вось праз гэтую спробу нельга не адзначыць эрудыцыю, энцыклапедычнасць ведаў і інтэлектуалізм аўтара ("Ад Сакрата і Гамлета да homo сучаснага", "Маімі суразмоўцамі былі...", "Чытаючы легенды і міфы старажытнай Элады", "О, пысочны гадзіннік", "Імпрэсіяністы", "Экзістэнцыянальныя эцюды", паэма "Дарога да зорак" і інш.). А яшчэ гэта спроба дапамагае лепш, больш дэталё-

ва і дыялектычна разглядаць твар нашай эпохі, грамадства, краіны.

А. Грыцкевіч дасканала валодае дарам паэтычнага пераўвасаблення, і вось гэты дар дапамагае ёй ствараць і такія выдатныя творы, як стылізаваныя, на ўзроўні Ул. Караткевіча "Заметкі дилетанта по поводу возникновения и развития русского языка" (на рускай мове) ці казку "Пра Свінку-парасяйку". Праўда, апошняя крыху заземлена, але ці не занадта заземлена наша жыццё? Добра пра гэта гаворыцца ў "Не вер ліслівай ціхай мове..."

І яшчэ. А. Грыцкевіч надзелена здольнасцю ствараць паэтычныя радкі не толькі для дарослага чытача; яна вельмі тонка адчувае і псіхалагічны асаблівасці чытачоў іншай узроставай катэгорыі - дзяцей. І таму натуральна ў гэтым плане ўспрымаюцца яе "У рэчцы коцік рыбку вудзіць...", "Свойская бяседа", "Страшная казка" (умоўна страшная!), вышэйпамянёная "Казка пра Свінку-парасяйку" і інш. Тут найбольш адчуваецца нашая мілагучная беларуская мова, добры і мяккі гумар "Сонца ўстае зранку, са збанка смятанку коцік з'еў і ціха выслінуў па ганку..." і ўзнёслаць парыванняў дзіцячай душы "Казка пра прыгожага Янку". Бясспрэчна, яе творы дзіцячай тэматыкі пазітыўна супрацьстаяць многім тэкстам беларускамоўных падручнікаў, тэндэнцыйна ўкладзеных сучаснымі метадыстамі - палоннымі рускамоўнага асяроддзя.

Было б нядрэнна паэтычную творчасць дзіцячай тэматыкі А. Грыцкевіч выдаць асобнай кніжкай, дадаўшы да ўжо пералічаных вершаў і казак і тое, што, можна не сумнявацца, ёсць у яе рабочым стане.

Безумоўна, як у кожнага, яюга б ён ні быў маштаба, творцы, і ў А. Грыцкевіч ёсць свае недапрацоўкі і нават "перапрацоўкі". Назавём, бадай што адну, і зноў жа, бадай што, галоўную ў дачыненні да "Адлюстраванняў". Аўтару трэба было больш патрабавальней падысці да фармавання збор-

ніка і не ўключыць тое, чаму месца ў архіве ("Дражнілка", "Наша пані Шышла", "Зчараваная словам тваім..."). І ў нейкай ступені сюды можна аднесці верш "Навошта": бязвольна і настрою параз у нас і так навакол дастаткова. Некаторыя вершы таксама заслугоўваюць такой увагі, але пра гэта іншым разам. Але, ізноў жа яны, безумоўна, з'яўляюцца адлюстраваннем жыццёвых рэалій, сваёй адыгрываюць ролю ў высвятленні бездакорных узораў вартай захаплення паэзіі.

Прачытаўшы "Адлюстраванні", не станеш адмаўляць свверджанне, што Беларусь-Літва - край добрых паэтаў, якія добра ведаюць кошт паэзіі і ўвогуле, і канкрэтна - уласнай. Вось жа гэта тычыцца і А. Грыцкевіч і яе паэтычных тэкстаў.

Толькі, праўда, імя патэкі нашай мала вядома нават у літаратурных колах. А прычына, відаць, і ў яе нялёгкім складаным жыццёвым шляху. Ну, ды не гэта галоўнае; галоўнае, што мы маем справу з сапраўднай (не казённакоштнай [кажуховай] і не грантасмакавай [кажушковай]) паэзіяй. Яе паэзія адрозніваецца ад названых кірункаў тым, што яна энергетычная як у нацыянальным, так і ў агульначалавечым плане, а таксама пошукам і свверджаннем высокага маральна-духоўнага ідэалу.

Моўныя ўвасабленні пасылаў яе вершаў - пластычныя, гарманічна адэкватныя строю яе беларускай душы. Уплыні яе паэзіі не заўважаны ні бурбалкі, ні псеўданародныя выкрунтасы, ні дэгенератыўныя выбрыкі і кульбіты, што заўжды прэтэндуць на мадэрную геніяльнасць.

Мова паэзіі А. Грыцкевіч, як і сама яе паэзія - прыродная і жыццядайная, як Слуцкая раўніна.

Добра пасуе да выдання, як дадатак да яго, іканаграфічны матэрыял, што змешчаны ў канцы зборніка. Тут таксама праглядаецца характар аўтара "Адлюстраванняў".

Грыцкевіч Аляксандра Аляксандраўна (па мужу Прашкурагава) нарадзілася ў 1943 годзе на Меншчыне ў г. п. Чырвоная Слабада. Сярэдняю школу скончыла ў горадзе Чашнікі Віцебскай вобласці. У 1962 г. паступіла на адзяленне астраноміі Ленінградскага ўніверсітэту (ЛГУ), дыплом атрымала па спецыяльнасці "Гідрааэрадынаміка". Працавала як праграміст у Пензе, Маскве, С.-Пеярбурзе, настаўніцай у сельскай школе вёскі Лыскі на Віцебшчыне, нарміроўшчыкам будаўнічага трэста ў г. Ліда, потым ізноў праграмістам у Менску. Друкавалася ў раённых газетах, "Мінскай праўдзе" і часопісе "Маладосць".

Юген ГУЧОК.

Ніць вечнасці

Вялянціне Крук — дырэктару
Цэнтра рамёстваў і
нацыянальных культур у Полацку,
старшыні Полацкай
гарадской арганізацыі ТБМ

У мамы — пражы ў кроснах:
калі ніты снавала,
гукала з ранкам лёзна,
а з ночанькай — спявала.

Настольнік мой някрамны
пад панажы скаціўся.
Падатак быў дзяржаўны
і тым, хто не радзіўся.

Бацькі матыркай дужай
вузлы даўгоў вязалі.
І самы тонкі кужаль
у Рыгу наразалі.

...Збуцвелі тыя кросны,
а з бёрдамі і цэўкі.
(Пенсіянеру проста:
ёсць костка без нацэнкі...).

А песня ад работы
далёка адшлася.
...Я заўтра буду горды,
што Беларусь звалася?

Хто за зямлю ў барознах,
ці гарадскую гжэчасць, —
а я за Ніць у кроснах,
дзе тэчыца наша вечнасць.

Сяргей Панізьнік.

Артур Конан Дойль згадаў пра Гародню

Той, хто чытаў самыя вядомыя і пераўзыйдзены дэтэктывы англійскага пісьменніка Артура Конан Дойля "Сабака Баскервіляў" - знакамітую гісторыю аб пракляціці, якое вісела над родам Баскервіляў, мабыць звярнуў увагу на наступныя словы:

"Крыміналісты скажуць, што нешта падобнае ўжо было, і, відавочна, успомніць забойства ў Гародні (...), але ў сённяшняй нашай справе ёсць некаторыя зусім сваеасаблівыя рысы."

"Сабака Баскервіляў" пачаў публікавацца ў самым пачатку XX стагоддзя на старонках "Стрэнда" і, як бачна, пісьменнік Артур Конан Дойль скарыстаўся пры яго напісанні адным з эпізодаў, які адбыўся ў тадышнім горадзе Гародні, і такімі ж гісторыямі на ўкраіне ў 1862 годзе, як і забойствам Андрэяна на Паўночнай Караліны. Словам, абсягамі зацікаўленняў літаратара з Англіі быў амаль што ўвесь белы свет. Аднак жа ён не абмінуў сваёй увагай і горад над Нёманам. Я яшчэ помню, як з акна цягніка на шляху Гародня-Парэчча і наадварот цягнуліся шматлікія торфараспрацоўкі, скуль нешта з XIX стагоддзя і стала фонам да гісторыі роду Баскервіляў...

Міхась Угрынскі,
г. Баранавічы.

Рэдактар Станіслаў Вацлававіч Суднік

Рэдакцыйная калегія:

Алена Анісім, Юрась Бабіч, Юля Бажок,
Марыя Баравік, Вінцук Вячорка, Юрась Каласоўскі,
Леакадзія Мілаш, Максім Новік, Язэп Палубятка,
Аляксей Пяткевіч, Уладзімір Содаль, Станіслаў Суднік,
Павел Сцяцко, Алег Трусаў.
<http://nashaslova.mns.by/> <http://pawet.net/>
<http://kamunikat.org/> <http://tbn-mova.by/>

Аўтары цалкам адказныя за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні.
231300, г. Ліда, вул. Ленінская, 23.
Газета падпісана да друку 11.11.2013 г. у 10.00. Замова № 2153.
Аб'ём 2 друкаваныя аркушы. Наклад 2000 асобнікаў.
Падпісны індэкс: 63865.
Кошт падпіскі: 1 мес.- 5050 руб., 3 мес.- 15150 руб.
Кошт у розніцу: па дамоўленасці.

Заснавальнік:

ТБМ імя Францішка Скарыны.

Пасведчанне аб рэгістрацыі № 908 ад
18 снежня 2009 г. выдадзена Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Адрас рэдакцыі:

231293, Лідскі р-н, в. Даліна.

Адрас для паштовых адпраўленняў:
231282, г. Ліда-2, п/с 7.

E-mail: naszaslova@tut.by